

PAPER DETAILS

TITLE: Mehmet Akif'in Manzum Hikayeleri

AUTHORS: Bedri AYDOGAN

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50032>

MEHMET AKİF'İN MANZUM HİKAYELERİ

*Bedri AYDOĞAN**

Türk şiirinde hakkında en fazla yazı yazılan sanatçıların başında yer alan Mehmet Akif Ersoy'un şiirleri dört gruba ayrılır (1). Birinci grubu ilk yazdığı, eski tarzda ve bireysel konulardaki şiirler (2); ikinci grubu günlük yaşayışla ilgili durumlarla olayların işlendiği, bir kısmı manzum hikaye tarzında olan ve Safahat'ın birinci kitabında yer alan şiirler; üçüncü grubu çeşitli konulardaki düşünce, görüş ve eleştirilerinin ağırlıklı olduğu şiirler; dördüncü grubu ise Mısır'daki içe kapalı hayatının acılarını yansıtan bireysel ve mistik özellikler taşıyan son şiirler oluşturur.

Akif'in Safahat'ın birinci kitabında yer alan kırk dört şiirinden bir kısmı manzum hikaye özelliği gösterir. Manzum hikayelerden bazı araştırmacılar yazılarının amaçlarına uygun olarak söz etmişlerse de bugüne kadar tümüyle onları ele alan derli toplu, aynı zamanda kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bazı hikayeler tek başlarına incelenmişlerdir. Dirvas ve Fatih Camii şiirleri üzerinde Orhan Okay'ın yazıları buna örnek oluşturur (3). Doğrudan manzum hikayeleri ele alan Ayla Ağabegüm'ün "Akif'in Manzum Hikayeleri" (4) başlıklı yazısında on bir hikaye değerlendirilmişse de bu, özetlemeyi aşır belli derinliğe ulaşan bir yazı olmamıştır.

Gerçekte, Akif'in manzum hikayeleri, şiirleri arasında önemli bir yere sahiptir. Ancak öteden beri bu şiirlerinden ziyade, onun düşünce yanı ağır basan şiirlerine daha çok ilgi gösterilmiş, Akif şiiri açısından değil de düşünceleri açısından değerlendirilmiştir. Oysa manzum hikayeleri, Akif'in estetik kaygıyı düşüncenin önüne aldığı eserlerleridir. Bu şiirlerde biçim öz ilişkisini önemsemiş, konuya uygun kalıplar seçmiş, duygu ve düşüncedeki özelliklere göre yeri geldiğinde aynı şiirde kalıbı değiştirerek birden çok kalıp kullanmıştır. Yine Türkçe ile aruzu bu şiirlerde büyük başarı ile bir araya getirmiştir. Dili kullanmada en çok başarı gösterdiği şiirleri manzum hikayeleri olmuştur.

Bütün bu nedenler göz önünde tutulunca manzum hikayelerin topluca bir değerlendirilmeye muhtaç olduğu ortaya çıkar. Bu yazıda Akif'in manzum hikaye tarzında yirmi şiiri kısa ama tek tek ele alınacak, ardından genel bir değerlendirmeye gidilerek benzeşen ve farklı olan yanları belirlenecektir.

Şairleri açıkca söylememişse, şiirlerin yazılış tarihlerini net olarak tesbit etmek kolay bir iş değildir. Bazen başlanan bir şiirin tamamlanması uzun yıllar sürebilir. Bunlar Akif için de geçerlidir. Onun tüm şiirlerinin yazılış tarihlerini kesin olarak belirlemek zordur. Bu bakımdan biz inceleyeceğimiz şiirleri yazılış değil de basılış sırasına göre ele alacağız. Sıra Fatih Camii'nden (1908) Mahalle Kahvesi'ne (1910) doğru olacaktır. Ele aldığımız şiirlerden sadece Said Paşa İmamı, ilk manzum hikayeden yirmi üç yıl sonra 1931'de basılmıştır. Bu şiirlerin hepsi Sırat-ı Müstakim'de yayımlanmıştır. İncelediğimiz şiirlerden on altı tanesi Safahat-ı Hayattan genel başlığını taşır. Üç şiirde böyle bir başlık yer almaz Dirvas'ta şiirin adı altında "manzum bir fıkra-ı tarihi" ibaresi vardır.

Akif aruzla yazan bir sanatçıdır. Kafiye olarak da genelde mesnevi tarzı kafiye (Batı edebiyatlarında düz kafiye denilen dizelerin ikişer ikişer birbiriyle kafiyelemesi) tercih eder. Dizelerin böyle kafiyelemesi, vezinde aruzun kullanılması nazım birimi olarak beyiti akla getirirse de Akif'te nazım birimi beyit değil, dizedir. Bu nedenle yazımızda dize terimini kullanacağız.

Kullanacağımız terimlerden biri de anlatıcıdır. Gerçi şiirin ya da şairin görevi anlatmak değildir. Şiirden sezdirme, duyurma, yaşantı kazandırma ve daha başka şeyler beklenebilir. Ama bu şiirler manzum da olsa birer hikaye özelliği gösterdiği için çeşitli olay ve durumların anlatımı söz konusudur. Bu özellikleri itibarıyla hikaye ve romana ait anlatıcı terimini zaman zaman kullandık. Anlatıcı Mehmed Akif'le örtüştüğü için de bazan ayraç içinde şair, bazan anlatıcı yerine tek başına şair sözcüğünü de kullandık. Anlatıcı yerine şaire, anlatımın birinci kişiyle yapıldığı şiirlerde yer verdik.

Mehmed Akif'in manzum hikayeleri ve bunları incelerken kullanacağımız bir iki terimle ilgili bu kısa açıklamadan sonra hikayeleri tek tek ele alıp değerlendirmeye geçiyoruz.

Fatih Camii :

Doksan iki dize olan bu şiirin ilk yirmi sekiz dizesi Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün, altmış iki dizesi Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılmıştır. Kısa olan seksen dokuz ve doksan ikinci dizelerde kalıp Mefâilün/Feilâtün'dür.

Bu şiirde kalıpların değişmesine paralel olarak kafiye de değişmiştir. Yirmi sekiz dize terakib-i bend biçiminde, buradan son dört dizeye kadar olan kısım mesnevi biçiminde kafiyelemişti. Son dört dizede ise sarma kafiye kullanılmıştır.

İlk 28 dizede Fatih Camii'nin bulunduğu mevkide yarattığı hava anlatılır. Fatih Camii pencere, minare ve başka öğeleriyle ilahi aleme açılan, onunla haşır neşir olup bütünleşen bir yapı olarak ortaya konur. Bu yapıları doğrudan doğruya bir tasvir olarak görmemek gerekir. Burada tasvirden öte o yapı çevresinde, onun varlığından dolayı oluşan hava yansıtılır. Bu bina sadece yoldan çıkmanın karşısında durup, batılın hücumlarına direnme ile İslam'ın anlamını, ışığını, coşkusunu simgeleyen, bir mabet olarak değil binasıyla, cemaatiyle Allah katına yükselen ibadetin kendisi olarak verilir.

Bütün bunlar bir üçüncü kişinin gözünden aktarılır. Bu şairin kendisi de olabilir, ama ben demez. Şair bundan sonraki kısımda sözü alır ve kendini ortaya koyar, ben der. Şiirin ilk bölümünde camiye en sevdiği vakit olan ezan zamanı gelen şair maksureciklerden birine oturmuştur. Caminin üzerindeki ışık kafileleri onu çocukluk günlerine götürür. Burada söz sekiz yaşındaki çocukluğuna geçer. Şiiri asıl hikaye yapan bu bölümdür. Babasının kendilerini uslu durmak koşuluyla camiye götürüşünü, orada kendi yaptıklarıyla dedeleriyle camiye gelen bir kızla oğlanın yaptıklarını anlatır. Bu olaydan sonra söz yeniden şaire geçer. Şair geçmişten hale dönmüştür. Etrafındaki, dağ silsilesine benzettiği, cemaate bakar. Amin sesiyle Allah'a yakarış bitmiş ve ortalığa bir sessizlik çökmüştür.

Bu şiirde Akif dinin insanları doğru yolda tutan, huzura götüren manevi bir güç olduğunu ortaya koyarken, din adamının çocuklar karşısındaki sabır ve hoşgörüsünün dini sevdirmeye açısından önemini vurgulamış olur. Bu tutum Akif'in çocuk psikolojisini bildiğini, çocuklara çok değer verdiğini gösterir. Nitekim manzum hikayelerinin bir kısmında en önemli kişilerin çocuklar ve gençler olduğunu genel değerlendirmemizde ortaya koyacağız. Bu şiirde de hikaye kısmının kişileri çocuklardır.

Küfe :

Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılmış, mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş olan Küfe'de babasından miras kalan eski bir küfeyle kardeşi ve annesinin geçimini sağlamakla yükümlü olan yetim Hasan'ın dramı anlatılır. Yaşıtlarının temiz elbiseler giyip okula gittiği, dilediklerince oynayıp, çocukluklarını en güzel biçimde yaşadığı bir dönemde Hasan, perişan giysileri, cılız vücuduyla sırtında küfe hamallık yapar.

Şiir anlatıcı konumunda olan gün görmüş, duyarlı bir kişinin sokağa çıkışıyla başlar. Burada yapılan sokak tasviriyle İstanbul'un ihmal edilmiş bir semtinin bakımsızlığı, yoksulluğu gerçekçi bir biçimde aktarılır. Bu sokakta ilerlerken anlatıcının ayağına takılan eski bir küfeyle Hasan'ın hikayesine geçilir. Şiir bundan sonra bir müddet anne oğul ve anlatıcı arasındaki konuşmayla sürer. Başta gözlemci olan anlatıcı da konuşmalara katılır.

Bu konuşmalardan okuyucu Hasan'ın babasının yeni öldüğünü, çocuğun hamallık yaparak annesine ve kardeşine bakmak zorunda kaldığını, ama Hasan'ın arzusunun hamal olmak değil, arkadaşları, yaşlıları gibi okumak olduğunu öğrenir. Hasan'ın durumunu sergileyen anlatıcı onun derdine deva olamayacağını anladığı için işini bahane ederek ordan ayrılır. Şiirin birinci kısmı böylece biter.

Aynı yaşlı kişiyle şiirin ikinci kısmında yine karşılaşırız. Bu kez torununu gezdirmek için dışarı çıkmıştır. Yeni bir olaya tanık olur. Bu olayın kahramanı yine Hasan'dır. Sirtında bir küfeyle kendilerine doğru gelmektedir. Yapılan tasvirle çocuğun durumunun ilk karşılaşıldığından daha kötü olduğu gösterilir. Hasan sefaletin, çokluğun en son aşamasını sergilemektedir. Burada anlatıcı bize bir başka tabloyu da göstererek şiirin ilk kısmındaki Hasan'la ilgi kurup, bir çelişkiyi dikkatlere sunar. Bir yanda Hasan bir yanda mekteb-i rüşdiyeden çıkmış pak giysiler içinde neşeli bir kafile oluşturan öğrenciler. Okumaya büyük arzu duyan Hasan'ın yük altında ezilmesine acımadan öte bir şey yapmayan anlatıcı onu kaderin cezalandırdığı bir mahkum olarak görür.

Sorunlara çözüm göstermek, bulmak şairin de şiirin de görevi olmadığından Akif iki tablo olarak durumu sergilemiş, daha çok da toplumun acıma duygularını harekete geçirmeye çalışmıştır.

Hasta :

Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün kalıbında olan Hasta şiiri de Küfe gibi mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir. Şiirin başlığının altında bulunan "Vaka Halkalı Ziraat mektebinde geçmişti" ibaresi, Akif'in yakından tanıdığı birini anlattığını gösteriyor. Midhat Cemal, Mehmed Akif adlı eserinde hastanının kim olduğunu Akif'e sorduğunu, Ahmet adlı bir öğrencisi olduğu cevabını aldığını söylemektedir (5).

Bu şiir, hasta öğrenciyi revir doktoruna getiren okul müdürünün konuşmasıyla başlıyor. Müdür çocuğun durumunun ne denli kötü olduğunu, tanık olduğu bir iki durumu belirterek anlatır. Doktor da durumun farkındadır. Hasta ümitsizliğe kapılmasın diye bir kez daha muayeneye karar verilir ve içeriye çağrılır. Burada söz anlatıcıya (şaire) geçer. Çocuğun hali ayrıntıyla tasvir edilir. Bu tasvir daha çok hastanın başıyla ilgilidir. Gözleri, yanakları, başın omuz üzerindeki duruşu tasvir edilir. Hasta ile doktor arasındaki kısa bir konuşmadan sonra anlatıcı doktorun düşüncelerini de yansıtarak muayeneyi aktarır.

Çocuğun son günlerini yaşadığını bilen, okulda ölmesinin uygun olmayacağını düşünen müdür ve doktor, onu evine gitmesi için ikna etmeye karar verirler. İkna işi bir mubassıra verilir. Çocuk veremli olduğunun farkındadır, hava değişimi ve dinlenme

gerekçesiyle evine gitme teklifinin kendisi için kovulmak anlamına geldiğini söyler. Bunun çocuk tarafından niçin kovulmakla bir tutulduğunu şiirin sonraki kısmında okuyucu öğrenir. Çocuğun anne ve babası yoktur. Yatılı olarak okuduğu bu okuldan bir meslek kazanarak çıkma amaçındadır. Bu zorunluluk ile aşırı çalışması onun vereme yakalanmasında etkili olmuştur. Bu, hem kendisi hem de kardeşinin kurtuluşunu sağlayacaktır. Gidecek hiçbir yeri olmadığı halde gitmekten başka çaresi olmadığını anlayınca ölmek için bir şilte bulurlar sitem ve küskünlüğüyle kimsesizler evi olan Gureba'ya sığınmaya karar verir.

Bizzat tanık olduğu için iyi bildiği bu olay karşısında elinden bir şey gelmeyen Akif'in çok üzüldüğü ve ağladığı Midhat Cemal'in verdiği bilgiler arasında yer alır (6).

Hasır :

Mesnevi biçiminde kafiyeleşmiş olan Hasır, Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılmıştır.

Şiir anlatıcının bir gezinti vesilesiyle uğradığı attarlık yapan bir dostunun dükkanında tanık olduğu ve dinledikleriyle başlıyor. Gelen müşterilerle attar arasında geçen konuşmalar, öncelikle alış verişiyle ilgiliyse de, halkın durumunu da yansıtır özelliktedir. Tütünün tozlu çıktığını ifade eden diyalog toplumsal ve ekonomik bir meseleye de işaret eder. Bir başka diyalog, müşterilerden birinin çocuğunun hastalığını ortaya koyan dertleşme aracı olur.

Üç cümle ile sözü alan anlatıcı bizi bir başka müşteriyle karşılaştırır. Gelen bir hayır severdir. Ölen bir kadının cenazesini sarmak için hasır aramaktadır. Kısa bir pazarlıkla adam hasırını alır çıkar.

Bundan sonra şiir,

"Hasır büküldü, omuzlandı, daldı bir sokağa;

Sokuldu kimbilir ordan da hangi bir bucağa." (Hasır, s. 28)

beyitiyle başlayan bir kısımla devam eder. Bu kısımda ölen kadının evinden alınıp mezara konuluşu anlatılıyor. Buradaki üslup incelendiğinde anlatıcının, Akif'in sanki kadının mezara götürülüşüne tanık olduğu izlenimi uyandırıyor. Oysa,

"Bu hatırat ile kalbimde başlayınca melal,

Oturmak istemez oldum kıyam edip derhal; (Hasır, s. 28) (7)

Beyti anlatıcının dükkandan henüz çıkmaya hazırlandığını gösteriyor. Burada hatıradaki bir ölüm olayının araya monte edildiğini düşünmek mümkün. Şiir anlatıcının

duygularının verilmesiyle devam ediyor. Anlatıcı dünya karşısında ümitsizdir ve ölmek arzusu duyar. Sürekli olarak karşılaştığı böyle kötü, feci olaylar ruhunu yaralamaktadır. Hayatın azabtan öte bir şey olmadığı yargısıyla şiir biter. Akif, feci ve kötü olaylarla dolu dünya karşısında bedbin ruh halini yansıtır.

Selma :

Aruzun Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbının kullanıldığı bu şiir on iki altılıktan oluşur. Biçim açısından şu ana kadar değerlendirdiğimiz şiirlerden farklı özellikler taşır. Altılıklarda kafiye a b a b c c biçimindedir. Yani ilk dört dize çapraz, sonraki iki dize kendi arasında kafiyeleşmiştir.

Bu şiir Akif'in dört yaşında ölen yeğeni ile ilgilidir. Şiir felsefi bir düşünceyle başlar. Hayatın zorluğu ile insanın sükun ve huzura olan ihtiyacından söz edilir. Akşam bu düşüncelerle dinlenmek üzere uzanan şair, anne evinden gelen hastalık haberiyle kalkar, aşçıyan-ı perişan olarak nitelediği eve yollanır. Üçüncü altılıkta Akif'in annesi çocuğun durumunun kötülüğünü anlatır. Dördüncü altılıkta doktorların çare bulamadıklarını, bunun kader olduğunu söyler. Beşinci altılıkta anne hasta çocuğun annesinin yemekten içmekten kesildiğini, merhamete asıl onun ihtiyacı olduğunu anlatır. Altıncı altılık oğul ile annenin diyalogundan oluşur. Oğul kardeşini teselli etmek isterse de anne bunun işe yarayacağına inanmaz. Bundan sonraki iki altılıkta anne kızının Selma'dan önce dört çocuğunu daha kaybettiğini söyler ve çocuğun hastalığının ilerleyişini aktarır. Bundan sonraki altılıklarda sözü şair alır. Yataktaki yeğenini ve annesinin durumunu tasvir eder. Teselli verici sözler söylediği anda kardeşi çocuğunun öldüğünü belirten bir çılgılık atar.

Ölüm birçok şairin çeşitli şiirlerinde tema olarak işlenmiştir. Yakınların ölümü üzerine duyulanlar da şiirleşebilmektedir. Akif de, Hasır'da ana tema olmasa da ölümü işlemiştir. Selma'da, doğrudan doğruya çok sevilen bir aile bireyinin ölümünün aile üzerindeki etkisi anlatılır.

Meyhane :

Baştan yirmi iki dize Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün, kalan dizeler Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır. Yirmi iki dizelik kısım kafiyeleşmiş itibarıyla iki onbirliğe ayrılmıştır. Onbirliklerde tüm dizeler birbiriyle kafiyeleşmiştir. İlk kısımda âr sesleriyle, ikinci kısımda âl sesleriyle zengin kafiye yapılmıştır. Bundan sonraki dizeler mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir.

Şiirin ilk yirmi iki dizesinde anlatıcının meyhane ve orada bulunan "insan" hakkındaki düşünceleri yansıtılır. Buna göre içinde aşağılık rüzgarı esen, tavanlarında

ümitsizlik iniltileri yükselen, her taşından yıktığı yuvaların feryadı duyulan, yüce değerlerin kenarına bile yaklaşmadığı bir mekandır. Buraya gelenler utanma duygusunu yitirmiş, hiçbir amaç ve arzuları kalmamış, geçmiş ve gelecek düşüncesinden uzaklaşmış, gençliklerinin en değerli çağında içki denilen zehirin tutsaklığında ömür tüketen insanlardır.

Şiirin bundan sonraki kısmında anlatıcı bizi gezerken karşılaştığı bir meyhaneye sokar. Sade dille, gerçekçi bir tavırla sefil olarak nitelediği dükkânı tasvir eder. Tasvirden sonra insanları konuşturur. Onlar konuşmalarıyla kendilerini bize tanıtır. Bu tanıtımdan sonra sözü anlatıcı alır. Asıl ortaya koymak istediği sorunu yansıtacak kişileri kadroya dahil eder. Bir ihtiyarla bir kadın meyhaneye girmiştir. Kadının kocası buranın müdavimlerindendir. Sözü kadın alır ve bize ailesini, geçmişini, geçimlerini anlatır. Evlenme çağındaki kızı İffet'i babasının içkiciliğinden dolayı kimse istememektedir. Oğlu para götürmediği için okuldan atılmıştır. Kadın evin tüm sorumluluğunu yıllarca taşımıştır. Kocasından içkiyi bırakıp yuvasına dönmesini ister. Oradakilerin de yardımını bekler. Evine dönmesi yolunda telkinde bulunacaklarını umar. Kadının beklentilerinin, tam tersine, ordakilerden birinin "benim karım da böyle çal çeneydi boşadım" sözü koca tarafından dinlenir. Tüm olup bitenler karşısında o ana kadar sessiz kalan koca tepkisini bir cümleyle ortaya koyar : "Boş ol." Ve adam, karısını boşar. Zaten kör kütük sarhoştur. Bu söz üzerine kadın bayılmıştır. Şiir "Herif ayıldı mı, bilmem, düşüp bayıldı kadın" dizesiyle biter.

Bu şiirde öncelikle meyhanenin ocak yıkan zararlı bir mekan olduğu vurgulanır. Ebediyen kapanması toplumun kurtuluşu açısından bir zorunluluktur. İkinci olarak insanların ailesiyle evinde mutlu olabilecekleri mesajı verilir. Akif'in bu şiirde üzerinde durduğu üçüncü nokta eğitim ve çocuktur. Çocuğun okula gidemeyişi annenin o dönem toplumunda yabancı erkeklerin yanına çıkmasına neden olacak kadar önemli kılınmıştır.

Bayram :

İlk yirmi dört dize Mefûlü/Mefâîlü/Mefâîlü/Feûlün, geri kalanları Mefâîlün/Feilâtün/Mefâîlün/Feilün kalıbıyla yazılmıştır. Bu şiirde salınacakçının söylediği, bir dize dışında, yedili hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir parçası da vardır. Yirmi dört dize terakib-i bend, diğer dizeler mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir. İlk yirmi dört dizede üçüncü kişi ağızından bayramın getirdiği güzel, hoş duygular anlatılır. Bundan sonra söz birinci kişiye geçer ve o, çocukluğunun bir bayram anısını anlatır. Anlatıcı bayramın ikinci günü havanın açmasını fırsat bilerek Fatih'te bayram alanına gider. Uzunca bir tasvir bölümünde bayram yerindeki insanları, özellikle çocukları, eğlence araçlarını gözler önüne getirir. Bayram yerindeki neşe ve coşkuyu yaşatır. Bu coşku içinde önce doyaya eğlenen çocukları verdikten sonra meseleyi ortaya koyar. Parasızlık nedeniyle salıncağa binemeyen yetim kızla

onu sevabına bindirmesini isteyen nine görüntüye getirilir. Hasta, Küfe ve Selma'da sorunun çözümü imkansızdır. Ama burada istek küçük, sorun çözülebilir olduğundan bayram kendinden beklenen neşe ve mutluluğu getirmiş olur. Yetim kız da gülen çocukların arasına karışır.

İki kısımdan oluşan şiirin ilk kısmında anlatıcının gözüyle bayramın getirdikleri anlatılır. Buna göre bayram sevinç zamanıdır, masumları güldürür. Yüzlere ışık, bükülmüş bellere kuvvet, ümitsizliğe düşen kalplere ümit, geçim sıkıntısı sancısına dinginlik verir.

İlk kısımda soyut olarak ortaya konulan bu düşünce ve duygular ikinci kısımda çocukların neşe ve coşkunluğuyla somut hale getirilir. Akif bu şiirde de kişi olarak yoksul, küçük bir kızı seçmiştir. Küçük kız aracılığıyla insanlar arasında yardımlaşmanın gereğine, toplumun kimi sorunlarının kişilerin duyarlılığıyla çözülebileceğine dikkati çekmek isterken, insanların acıma duygularını harekete geçirmeye çalışır. Bayramlar da bunun için uygun zamanlardır.

Mezarlık :

Doksan dokuz dizeden oluşan Mezarlık'ın ilk otuz beş dizesi yedi beşlik olarak düzenlenmiştir. Beşliklerde Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün kalıbı kullanılmıştır. Beşliklerde her dize birbiriyle kafiyevidir. Bunu aaaaa, bbbbb ... biçiminde şemalaştırabiliriz. Diğer dizelerde kafiyeleşmiş mesnevi biçimindedir. Kalıp ise Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün'dür.

Bu şiirin beşlikler kısmında karanlık, sesiz, ürkütücü bir görüntüsü olan mezarlığın gerçekte korkulacak bir yer değil, tam tersine gıpta edilecek bir yer olduğu düşüncesi ileri sürülür. Burada insanlığın en seçkin kişileri yatmaktadır. Tarihin şanlı olaylarına imza atanlar da yine oradadır. Gayret, yiğitlik, kahramanlık ve daha nice değerler ve onları taşıyanlar bu mekandadır. Burası Allah'ın büyüklüğünü simgeleyen bir huzur ve barış semtidir. Böyle bir mekanda olmaktan ürperti duymamak gerekir. Duyulan büyük bir saygı hissi olmalıdır.

Genel olarak verilen bu düşünceden sonra anlatıcı yaşamın bitmez tükenmez istekleri karşısında sıkıldığında mezarlıkta huzur bulunduğunu söyler. Yine böyle bir havadayken Eyüp mezarlığına gelir. Bulunduğu ortamı kısaca tasvir eder. Bir Kuran sesi duyar. Bu ses anlatıcıya hayali bir kıyamet tablosu çizdirir. Bir herc ü merc olur. Cansızlar uyanıp Allah'ın kudret ve azameti karşısında secdeye kapanırlar. Bütün bunlara sebep olan sesin sahibi bir çocuktur. Bir mezarın başında Tebareke okumakta, yanında da gözyaşlarını silen annesi durmaktadır.

Bu uzun şiiriyle Akif mezarlıkların korkulacak değil huzur bulunacak yerler olduğu düşüncesini verir. İnsanlar dünyaya bağlı olacak, ama ahireti de unutmayacaklardır. İki dünya arasındaki duygu ve ibret bağına da mezarlık sağlayacaktır. Unutulmamalıdır ki ölüm ve yaşam tezat gibi görünse de birbirlerine çok yakındırlar.

Bu şiiri manzum hikaye yapan öge anlatıcının mezarlıkta gördüğü küçük bir çocuğun orada Kuran okuması olayıdır. Baştaki düşünceler anlatıcıya aittir. Anlatıcı, Kuran sesini duyduktan sonra hayale daldığını söyleyerek kurmaca bir kıyamet tablosu oluşturur. Bunu da bir ibret tablosu olarak sunar.

Kör Neyzen :

Vezin : Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün

Yedi altılık ile bir yedilikten oluşan şiirde altılıklarda kafiye ababcc düzenindedir. Yedilik ababccc düzeninde kafiyeleşmiştir. Akif'in konuşmalara yer vermediği bir manzum hikayesidir.

Kahraman ney çalarak yaşamını sürdüren bir âmâdır. Gelip geçenler onu merhameten dinleyip önündeki çanağa para atmaktadırlar. Bu görüntü şairi üzmektedir. Şair kör adına düşünür. Onun sefalet içinde geçen hayatının bir bela olduğunu söyler. Yağmurlu bir günde çarşıya çıktığında onu çamurlar içindeki giysi ve hasırıyla şadırvanın altına çekilmiş görür. Yine neyini üflemeye çalışmaktadır. Öyle bir görüntü verir ki, şair, onun ölmesinin daha hayırlı olacağını düşünür. O gün çanağına para atan olmamıştır. Bir şakırtıyla kör sevinir, umutlanır. Para umuduyla elini çanağa sokar, ama morarmış ellerine para yerine su zerrecikleri gelir. Yağmurun acı bir oyunudur bu. Sesi şadırvanın saçağındaki delikten körün çanağına düşen yağmur damlası çıkarmıştır.

Akif manzum hikayelerinin çoğunda yoksul, insanların merhametine bağımlı olarak yaşamaya çalışanları anlatır. Kör Neyzen de onun bu tiplerinden biridir. Durumlarına çok üzüldüğü, acıdığı bu insanlara yardım etme gereğine dikkat çekmeye çalışır. Çoğu kez elinden bir şey gelmez, çaresiz kalır. Bu şiirde körün kurtuluşunun ölmekle olacağını düşünmesi bundandır.

Amin Alayı :

Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılan Amin Alayı beş yedilik bir dördlükten oluşur. Yediliklerde ilk dört dize çapraz olarak, son üç dize de kendi arasında kafiyeleşmiştir. Dördlükteki dizeler ikişer ikişer birbirleriyle kafiyeleşir.

Şiirin ilk iki yediliğinde çocuklardan oluşan bir kafilenin amin sesleriyle halkı yarıp ilerlemesi anlatılıyor. Şaire göre bu kafiye selama durulacak bir kafiye. Geleceğin ordusu onlar arasından çıkacak, büyük işler onlar tarafından yapılacaktır. Gençlik kervanı geleceğe azimle yürüyecektir. Bu nedenle ne geçmiş, ne hal ne de bir kimse onun önünde durmamalıdır. Bu düşünceleri veren şair bakışını tekrar kafiye çevirir. Ama bir araba kafilenin yolunu kesmiştir. Biri ortaya çıkarak gelecek kervan yolunun açılmasını ister.

Şiirin mesajı da sonda yer alan bu dörtlükte dile gelir. Akife göre öncelikle gelecek düşünülmesi, gözler geleceğe çevrilmelidir. Geleceği ise yarının büyükleri olacak çocuklar ve gençler kuracaktır. Bir kafilenin ilerleyişi gibi küçük bir olay yaratarak şair, topluma seslenip önemli mesajı verir.

Seyfi Baba :

Akif, mesnevi biçiminde kafiyelediği bu şiirini, Feilatün/Feilatün/Feilatün/Feilün kalıbıyla yazmıştır.

Bu şiir de, Akif'in konusunu kendi hayatı ve çevresinden aldığı şiirlerindendir. Şiirde Seyfi Baba olarak tanıdığımız kişi Akif'in tanıdığı ve sevdiği bir ihtiyar olan Dülger Hasan Dede'dir. (8).

Şiir şairin bir akşam eve gelip Seyfi Baba'nın hastalandığını öğrendiği diyalogla başlar. Şair, Seyfi Baba'yı yoklamak maksadıyla evden çıkar. Sokakların bağımsızlığını bu şiirinde de vurgular. Bu kez sadece sokağı aktarmakla kalmaz. Fenerinin ölgün ışığı ona geçtiği sokaklarda pek çok şey daha gösterir. Sokakları zor da olsa geçip Seyfi Baba'nın evine gelir. Mumu yaktığında karşısında sefaletin çıplak sahnesi açılır. Şair burada Seyfi Baba'yı tanıtır. Yaşı, işi, oğlu, kimsesizliği, niçin hastalandığı okuyucuya sunulur. Komşunun getirdiği ateşte, yine komşunun getirdiği ıhlamur ısıtılıp, içilir. Hem bunlar hem de dertleşilecek bir dostun gelişinin verdiği moralle ihtiyar biraz kendine gelir, rahatlar ve ardından uykuya dalar. Şair de uyur. Sabah uyanan şair ayrılmadan önce birkaç kuruş bırakmak için kesesini karıştırırsa da mühürden başka bir şey bulamaz. O zaman parasız olduğuna içlenir. Bunu şiirin son dizesinde "Ya hamiyyetsiz olaydım, ya param olsa idi" demek suretiyle dile getirir. Dünya teadlar dünyasıdır. Hamiyet sahiplerinde para yoktur, parası olanda ise hamiyet kalmamıştır.

Bu şiirinde de yine yoksulluk ön plana çıkarılır. Bu hem Seyfi Baba hem de sokakta fenerinin gösterdiği tablolar aracılığıyla yapılır. Acımdan, biraz moral vermekten öte bir şey yapamayan şair yoksulluğa bir çözüm bulamamanın sıkıntısını yaşar. Sorunu ortadan kaldırmaya da toplumdaki yardımlaşma duygusunun her şeye rağmen korunması gerektiğini

belirtmiş olur. Küçük yardımlar bile çoğu zaman bir ümit ışığı olabilmektedir. Bu duygu Kör Neyzen şiirinde de çok güzel bir biçimde verilmişti.

İstibdad :

Yüz yetmiş dört dizelik bu şiirin ilk otuz dizesi beşlikler halinde yazılmıştır. Beşliklerde aaaaa, bbbbb ... düzeninde bir kafiyeleşme vardır. Bundan sonraki dizeler mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir. Bu şiirde Akif üç ayrı kalıp kullanmıştır. Beşliklerde Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün/Mefâîlün, bundan sonra gelen yüz yirmi sekiz dizede Mefâîlün/Feilâtün/Mefâîlün/Feilün, son on altı dizede de Feilâtün/Mefâîlün/Feilün kalıbı kullanılmıştır.

Beşliklerde istibdad yönetiminin Osmanlı'yı düşürdüğü olumsuz durum ortaya konuluyor. İstibdad hamiyetli insanlara sıkıntılar çektirmiş, yaptıklarıyla iblisin ruhuna rahmet okutmuştur. İstibdad ve uygulayıcılarının cihangir bir devletin halkını rezil, sefil, zelil bir duruma koyarak ibretlik övmeleri şairi son derece üzer. Beş beşlikte istibdadın bu olumsuz yönlerini sergiledikten sonra altıncı beşlikte şükür ki kabus bitti der. Bu beşlik istibdadı ortadan kaldıran özgürlüğe övgüyü içerir. Buraya kadar olan kısım şiirin birinci kısmıdır.

Şiirin ikinci kısmında birinci kişi ağızından konuşan anlatıcı vardır. Bizi istibdad yıllarına tekrar götürür ve bir mahallede yaşanan olayı anlatır. Sıcak bir yaz günü Yayla tümseğine nefeslenmek için çıkmıştır. Yine kısaca sokağın çukurlarından, dar olduğu için güneş almayışından söz eder. Sonra tek tek gözünü, kulağını evlere uzatır. Evlerden görüntü ve sesler sunar. Kiminden ud, kiminden Kuran sesi gelir. Az sonra duyulan acı sesle hikaye edeceği olaya girer.

Her şey birden değişmiş, herkes evine kaçmış, mahalle sesizliğe gömülmüştür. Şimdi sokakta sürüklenen bir adam, haykıran bir kadın ve sürüklényen insanlar vardır. Kadınla sürükleyenler arasında konuşmalar geçer. Kadının sözlerinden kocası ve aile hakkında bilgi sahibi oluruz. Bir çocukları askerde ölmüş, biri Yemen'e sürgün edilmiş. Evin reisi Veliahd'ın kilercisinin akrabasıdır. Kilercinin komşuyla gönderdiği selam nedeniyle jurnal edilmiş ve bu duruma düşmüştür. Bu bilgiler kadın tarafından aktarılır. Sonra sözü anlatıcı alır ve bir ucube olarak nitelenen paşa tasvir edilir. Paşanın dışı da içi kadar çirkindir. Yirmi dize süren bir tasvirden sonra yine konuşmalar başlar.

Kadın paşadan yardım umarsa da bulamaz. Uzunca süren beddualar eder onun insafsızlığına. Kadın mahallelinin sesizliğine de kızar, yarın aynı şeylerin kendi başlarına da geleceğini söyler. Üç saatlik çekişmeden sonra adam cenaze gibi götürülür, kadın ise bayılır.

Şairin de sabrı kalmamıştır. Ama elinden utanarak ağlamaktan başka bir şey gelmez. Evine döner kendine ve duyarsız kalan herkese kızar. Kuran'ın bile sesi kısılmıştı diyerek isyankar olur. Umudunu Arnavutluk'tan geldiğini söylediği top seslerine bağlar. Özgürlük o top seslerinin yaklaşmasındadır.

Hürriyet :

Akif'in diğer şiirlerine kıyasla kısa olan Hürriyet'in bir sekizlik, bir altılık olarak kümelenmiş ilk on dört dizesinde Feilâtün/Mefâilün/Feilün, geri kalan dizelerinde Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün kalıbı kullanılmıştır.

Sekizlik ve altılıkta kafiyeleşmiş abcbdbbe / fghgı biçimindedir. Sonraki dizeler mesnevi tarzı kafiyeleşmiştir.

Sekizlikte bir kız, altılıkta bir oğlan çocuğunu tanıyoruz. Kız, özgürlük kemeri belinde dolaşüyor, oğlan elinde kendinden büyük bayrağıyla koşup, oynuyor. Bütün bunlar özgürlük sayesinde oluyor. Neşeyle oynayan iki çocuğun arkasında yaşlı dedeleri var. Burada görüntüye ellerinde, bayrak, dillerinde yaşasın sesleri bir grup çocuk giriyor. Her şeyleriyle özgürlüğü temsil ediyorlar. Ulus uyanmış, aydınlığa koşuyor. Çok istemelerine rağmen ülkeye özgürlüğün gelişini göremeyen insanlar da var. Az önceki kız ve oğlanın babası gibi. Onların babası Yemen'den dönmeyenlerdendir. Özgürlük mutluluğu getirmiştir, ama bu uğurda pek çok kişi de sıkıntı çekmiş, fedakarlık etmiştir.

Dirvas :

Bu şiir Mefûlü/Mefâilün/Feûlün kalıbıyla yazılmış, mesnevi biziminde kafiyeleşmiştir.

Akif'in konusunu İslam tarihinden alan şiirlerinden birisidir. Hişam devrinde Şam'da yaşanan kuraklık nedeniyle zor duruma düşen halkın temsilcisi şeyhler, ancak Hişam'ın dertlerine çare olacaklarına inanırlar. Çocuk olmasına rağmen belagati güçlü olan Dirvas'ı da yanlarına alırlar. Huzura girilince sözü Dirvas alır. Bu Hişam'a ters gelir ve ona söz düşmeyeceğine inandığından Dirvas'ı azarlar. Dirvas zekanın yaşla ilgili olmadığını, önce kendisini dinlemesi gerektiğini söyler. Hişam'dan tepki gelmeyince sözüne devam ederek, durumu tüm çıplaklığıyla anlatır ve sözü Hişam'ın malına, şaşaalı yaşayışına getirir. Bunlar senin mi, halkın mı, Hakk'ın mı sorusunu sorar. Hakk'ınsa onun kulu olarak kendilerinin de payı vardır. Halkınsa hak yerine getirilmeli ve halk sıkıntıdan kurtarılmalıdır. Hişam'ınsa çaresizlere sadakasını vermelidir, Hişam şaşkındır; bu genç ve belagatli konuşmacı karşısında hayrete düşer ve gereğinin yapılmasını emreder.

Akif burada islamın sosyal adaleti kurduğuna dikkat çeker. Yöneticiler bilgileri dahilinde halkın yardımına koşarlar, koşmalıdır. Yöneticilerin halklarını eşit, adil bir biçimde, zulme başvurmada idare etmekle yükümlü olduklarına dikkati çeker. Günün yöneticilerine de mesajını ulaştırmış olur. O günün toplum koşullarında böyle örneklerle ihtiyaç vardır. Bu örnekler unutulmasaydı ülke yıllarca istibdadın zulmüyle inlemezdi. Mehmet Akif'in durmaksızın şiirlerinde olumsuz görüntüler çizmesi de bir zorunluluktan kaynaklansa gerek. Küfe, Hasta, Kör, Neyzen, Hasır, Seyfi Baba'da bizi devamlı çaresizliklerle karşı karşıya bırakarak bir şeylerin iyi gitmediğini gösterir.

Ahiret Yolu :

Bu şiirin baştan altmış iki dizesi ile son on iki dizesi Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün, arada bulunan beş dörtlüğü ise Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün/Mefâilün kalıbıyla yazılmıştır.

Bu hikayede anlatıcı birinci kişili bir anlatımı seçmiş. Burada olay evde ölü için dua edilip helallik alınmasıyla başlar, cenazenin mezara indirilişiyle biter. Şair bizi cenazenin olduğu eve götürür. İmamla cemaat arasındaki konuşma aktarılır. İmam helallik ister. Şair bize ölenin akrabalarının duygularını verir. Ölüm haberi beş yaşındaki kızına da söylenir. Bundan sonra cenazenin götürülüşü şairin düşünceleriyle verilir. Buna göre ölen geride olup bitenleri görmeyecek, arkasından söylenenleri duymayacak, tutulan matem farkında olmayacaktır. Zaten cenaze sokağın köşesini dönmeden matem kesilir. Cenaze de musallaya gelmiştir. İmam musallada konuşur ve eninde sonunda herkesin bu taş baş koymaktan kurtulamayacağını belirtir. Beş dörtlükte bu düşünce ayrıntılanır. Musalladan alınan cenaze mezara indirilir. Mezar bu haliyle bir çibana benzetilir. Bu çibanın dehşetini yatan duymasa da geride kalan beş yaşındaki yavru duyacaktır.

Şiirde ölümden kurtuluş olmadığı, günün birinde herkesin bu son istasyona geleceği, geride kalanların kısa sürede gideni unutacağı ve ölümden en çok yetimlerin etkileneceği düşünceleri vurgulanır.

Bebek Yahud Hakk-ı Karar :

Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılan bu şiirde mesnevi biçiminde bir kafiyeleşme vardır.

Bu şiir konusunu Akif'in hayatından alır. Cemile ve Feride, Akif'in üç kızından ikisidir. Onlarla yakından ilgilenen Akif çocuk ruhunu iyi tanımış ve başarıyla yansıtmıştır. Şiirin konusu basittir. Kendi bebeğini kıran küçük kızın ablasının bebeğine sahiplenişi anlatılır. Şiirin adında geçen "Hakk-ı karar" bir fıkıh terimidir ve "Devamlı ve nizasız tasarrufun, başkasının malı üzerinde tevliid ettiği hak" (9) anlamındadır.

Şiir üç bölümden oluşuyor. Birinci bölümde kızlar babalarından bebek isterler. Bebeğin alınmasıyla evde yaşanan sevinç, çocukların geç saatlere kadar uyumadan bebekle oynamaları anlatılır. Bir gecelik zaman geçmiştir. Babanın olmadığı zamanda küçük kız bebeğini uyatmak için saatlerce uğraşır ve bebeğe kızıp döver. Bu dövme sonucu bebek ele alınmayacak hale gelir. Baba param parça olan bebeği tasvir eder. Bebeğin kırılmasının anlatımı ve tasviriyle şiirin ikinci kısmı tamamlanır. Üçüncü kısımda bebegsiz kalan Feride, önce geçici bir süre ablasından bebeğini ister. Abla vermek istemezse de baba araya girer ve bebek Feride'ye verilir. Cemile çocuk olmasına rağmen abla konumunda olduğundan fedakarlık yapmak zorunda kalır. Bu bebek alış veriş bir kaç kez tekrarlanır. Önceleri ablaya yalvaran, rica edip bebeği isteyen küçük kız, sonunda bebeğimi ver diyerek bebeğe sahiplenir.

Köse İmam :

Mesnevi tarzında kafiyeleyen bu şiir Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilun kalıbıyla yazılmıştır. 144 dizeli şiir Akif'in uzun şiirlerinden biridir. Beş uzun şiirinden üçünde Akif aile kurumu üzerinde durur. Köse İmam şiirinde de yıkılmak üzere olan bir aile aracılığıyla evlilik, boşanma ve şeriatın bu meselelere nasıl yaklaştığı hususlarında Akif'in düşünceleri verilir. Akif, günümüzde de sorun olarak karşımıza çıkan çok eşle evliliğe şeriatın kayıtsız şartsız izin vermediğini, hele hele bu işi tamamıyla erkeğin keyfine bırakmadığını, bu konuların tamamen yanlış algılandığını, buna bağlı olarak da yanlış uygulama ve tutumlar içine girildiğini ortaya koyar.

Şair Köse İmam adlı anlayışlı, ileri görüşlü bir imam dostu olduğunu ve onu ziyarete gittiğini bildiren dizelerle şiire girer. Şiirde anlatacağı olaylara da Köse İmam'ın evinde tanık olmuştur. Şiir bu tanık olunan olayların bize aktarımından oluşur. Bu arada şeriata, şeriatın aileye, özellikle çok eşliliğe nasıl yaklaştığını içeren düşüncelere de yer verilir.

Şair ziyaret amacıyla Köse İmam'ın evine gelmiştir. Sohbet için maddi ve manevi ortam hazırdır. Sohbet başlayacakken kapı çalınır, bir kadın gelir. Kadın kocasından dayak yemiştir. Dayağın sebebi de erkeğin yeniden evlenmesine kadının rıza göstermemesidir. Kadını dinleyen imam eve haber yollayıp kocayı çağırır. Adam ikinci haberden sonra ancak gelir. İmam öğütler verirse de adam dinlemez ukalalık eder. İmam kadından yana olur. Haksız bile olsa eşin öyle hemen boşanmayacağını belirtir. Adam bunun şeriata uygun olduğunu söyleyince imam kızar. Şeriate göre birden fazla eşle evliliğin koşullarını saydıktan sonra bunların hiçbirinin onda olmadığını söyler. Adama öğütler verir, karı kocayı barıştırıp evlerine gönderir.

Olay biter, ama şiir bitmez. Sözü Köse İmam alır. Halkı uyandırmak, insan olmayı öğretmek ve şeriatın ne olduğunu doğru anlatmak gerektiği üzerinde durur. Ona göre kadın dövme, boşama, otuz-üç yıl insanları korkutmanın emr-i ilahi ve şeriatle ilgisi yoktur. İmam evlerin içini en iyi kendisinin bildiğini, sonunda boşanmalar olduğundan nikah kıymaktan azap duyduğunu, düğünlerdeki çalgı seslerinin öksüz ağlaması gibi geldiğini de anlatır. Bütün bu ileri görüşlülüğe, iyi niyete karşı mürteci damgasını yemekten kurtulamadığını, bu bilim çağında cehaletin üstesinden gelmek için eğitimin ailede başlaması gerektiğini vurgular.

Görüldüğü üzere şiir iki kısımdan oluşuyor. Birinci kısımda şairin tanık olduğu olay aktarılıyor. İkinci kısımda Köse İmam'ın evlilik, boşanma, aile, cehalet ve eğitim konularındaki görüşleri yer alıyor.

Kocakarı ile Ömer :

Bu şiirin baştan otuz dört sondan on dört dizesi Feilâtün/Mefâilün/Feilün arada kalan dizeleri Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbıyla yazılmış, tamamı mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir.

Akif'in konusunu İslam tarihinden alan şiirlerinden biridir. Dört halife devri Hz. Muhammed'den sonra yaşanan İslam'ın kurallarının hakkıyla uygulandığı bir devirdir. Bu devir yöneticileri adaletleriyle, halkın sorunlarına duyarlılıklarıyla öne çıkarlar. Burada adaletiyle tanınan Ömer'e bir ihtiyar kadın tarafından adeta ders verilir. O da şudur: Halife olmanın sorumlulukları vardır. Mademki halifeliği kabul ettin sorumluluklarını da yerine getirmelisin. Nitekim Ömer de kadına ve torunlarına karşı sorumluluğunu yerine getirir. Akif'in mesajı yöneticilerdir. İstanbul'daki yaşayışı anlattığı tüm manzum hikayelerinde insanların çektiği sıkıntıları anlatır. Çoğu kez yansıttığı sorunlara çözüm bulamamanın çaresizliğini yaşar. İlk defa bu şiiriyle dolaylı yoldan yöneticileri eleştirir ve sorumluluklarının gereğini yerine getirmelerini hatırlatır.

Şiirin ilk iki dizesinde söz sahabe Abbas'a geçirilir. Şiirde anlatılanları Abbas'tan dinleriz. Karanlık bir gecede Abbas, Ömer'i görmeye giderken yolda onunla karşılaşır. Ömer mahalleleri gezmeye çıkmıştır. Gezmeye birlikte devam ederler. Ömer tek tek kapıları dinler. Medine dışında bir çadırın önünde dururlar. İçerde ocak başında ağlayan çocuklar ve ihtiyar bir kadın vardır. Ömer içeri girer, çocukların ağlayış nedenini öğrenir. Çocuklar açlıktan ağlamaktadırlar. Karşılıklı konuşmalarla kadın ve çocuklar hakkındaki bilgi verilir. Ömer'in emire durumu iletip iletmediği sorusuna, kadın beddua ile cevap verir.

Sözü tekrar Abbas alır. Ömerle birlikte zahire ambarına gelişlerini, Ömer'in bir çuval unu taşıyışını, pişen çorbayı üfleyerek çocuklara yedirişini anlatır. Ömer kadına ertesi gün emarete gelmesini söyler ve ayrılırlar. Emarete gelen kadına nafaka bağlatır ve tekrar özür diler. Kadın da daima böyle adil olmasını öğütler.

Burada iki nokta dikkati çekiyor. İlk defa güçlü bir kadın çizilmiş. Ömer'in yüzüne karşı düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmiyor. Halife olduysan sorumluluklarını bilmelisin diyor. Bu kadın hiç geri adım atmıyor. Onurlu da. Ölürüm de yüz suyu dökmem demesi bunu gösteriyor. İkinci dikkat çekici nokta Halifenin tavrı ve düşünceleridir. Halife toplumda her şeyden sorumludur. Bunu kadın söylemiştir, Ömer de aynen katılmaktadır. Dicle kıyısında bir kurdun koyunu parçalamasından, yoksulun evinin başına çökmesine; yoksulluktan ağlayan yetimlerden, dünyada haksız yere dökülen kana kadar her şeyin sorumluluğunu Ömer üstlenir. Halifenin sorumluluklarıyla mesaj yerine ulaştırılmış olur.

Mahalle Kahvesi :

İki yüz otuz dört dize ile manzum hikayeler içinde en uzunudur. Baştan iki yüz otuz dizesi Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün, son dört dize Feilâtün/Filâtün/Feilâtün/Feilün kalıbıyla yazılmıştır. Kafiye dizilişi mesnevi biçimindedir.

Şiir şairin mahalle kahveleri hakkındaki düşünceleriyle başlıyor. Şair bu zararlı mekanların düşmanıdır. Bu nedenle onun olumsuz yanlarını tek tek ortaya koyar. Bu mekan insanı, toplumu yiyip bitiren bir hastalık yuvasıdır.

Geçmişte yapılan olumlu işlerin ve kurumların tamamını inkar etmemize karşılık, şarkın yüz karası bu kurumuna sahip çıkmışız. Akif tüm iyi şey ve kurumların terkedilip kötü olanlarına sahip çıkan toplumumuzu eleştirir. Bu kahveler aile hayatının da düşmanıdır. Şair aile hayatının kutsallığına, saadetine dikkati çeker. Evde aileyle birlikte olmanın mutluluğunu yaşamak varken, kahveye neden bu kadar ilgi gösterildiğini anlamaz. Okuyucularını bir kahveye davet eder. Kahvenin çok ayrıntılı bir tasvirini yapar. Bu ayrıntılı tasvir altmış dört dize tutar.

Kahveyi tanıtmış, sıra insanlara gelmiştir. İnsanların tanıtımı konuşmalar aracılığıyla yapılır. Böylelikle her kişi kendi kendisini tanıtmış olur. Bu konuşmalar kahvelerin müdavimlerinin işsiz güçsüz, sefil insanlar olduklarını gözler önüne serer. Konuşmalar çeşitli konular üzerinde sürer gider. Sonunda söz yine aileye getirilir. Buradaki insanların eşlerine hiç saygıları yoktur. Zaten vakitlerinin çoğunu kahvede geçirdiklerinden evlerini ve ailelerini unutmuşlardır. Şiirin sonunda şair tavandaki kırlangıç yuvasına dikkati

çeker. Onlar dişi erkek birlikte bu yuvayı kurmuşlar ve adeta kahvedekilere sizin yuvarınız yok mu diye bakmaktadırlar. Kırlangıçlar tüm emeklerini yuvaları için harcamaları ve orada bir arada mutlu yaşamalarıyla uyumlu, dört dörtlük aileyi temsil etmektedirler.

Bu şiir Meyhane adlı şiirle büyük bir benzerlik göstermektedir. Akif'in gözünde bu iki zararlı mekanın hiç farkı yoktur. Bu iki mekan adeta aile ve toplum düzeninin düşmanıdır. İki şiirde de meyhane ve kahvelerin aileyi nasıl yıktığı, insanları ne denli sefil hale koyduğu vurgulanır. Mahalle Kahvesi'nde tarihimizdeki yararlı kurumlarla, yaptığımız iyi işlere bakılmak suretiyle Meyhane'ye göre şiirin hacminde bir genişlik yaratılmıştır. Temelde her iki şiirde vurgulananlar arasında fazla bir fark yoktur.

Said Paşa İmamı :

Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün kalıbıyla yazılan şiir mesnevi biçiminde kafiyeleşmiştir.

Şiirde her yönüyle dört dörtlük olan bir imamın, sultan yalısına davetli olduğu halde yolda karşılaştığı yoksul, ihtiyar bir kadının çağrısına uyarak onun yeni ölen kızına sevabına mevlüt okumaya gitmesi ile onu yalıda bekleyenlerin durumu anlatılır. Kadının durumundan etkilenen imam önce yoksul kadının kızı için mevlüt okur, sonra sultan yalısına gelir. Akif yoksul bir ihtiyarı sultanın önünde tutarak insana verdiği değeri ortaya koyar.

Şiir yalı ve yalıya gelen insanların tasviriyle başlar. Birçok davetli sultan yalısına gelir, yenilip içildikten sonra namazlar kılınır. Sıra mevlüde gelmiştir, ama ortada mevlüt okumak için beklenen ünlü imam yoktur. Bu arada sohbet başlar. İmamın gelmeyeşine kızan bir kişi ile imamı tanıyan, onu savunan kişi arasında konuşmalar olur. Savunan kişi imamın meziyetlerini sayar, diğeri oradaki mevlüthanların da bu işi pekala yapabileceklerini söyler. İmamın gelmeyeceği kanaatine varıldığından mevlüte başlanır. Mevlüthanlar büyük bir başarıyla mevlütten parçalar ve ilahiler okurken uzaklardan bir inleme duyulur. Okunan Şeyh Galib'in natından altı dizedir. Bu dizeler duyanları büyük bir etki altında bırakır. Kıyıya yanaşan kayıktan sesin sahibi olan imam iner. Valide Sultan'ın imama sitemi üzerine, İmam başından geçenleri anlatır. Herkes imamı hoş görür.

Genel Değerlendirme :

Vezin :

Mehmed Akif şiirlerini aruz vezniyle yazmıştır. Değerlendirdiğimiz yirmi manzum hikayeden on birinin tamamında bir, sekizinde iki, birinde de üç kalıp kullanılmıştır. Görüldüğü üzere Akif konu, söyleyiş ve anlatım gereği şiirlerinin bazılarında kullandığı

vezin kalıplarında değişiklikler yapmıştır. Bu yolu daha çok da manzum hikayelerinde kullanmıştır. Sonraki yazdığı şiirlerde biçim arayışları içine girmemiş, daha çok düşünce üzerinde yoğunlaşmayı tercih etmiştir.

Manzum hikayeleri tek tek değerlendirdirirken verdiğimiz kalıplar dikkate alındığında Akif'in en çok Feilâtün/Feilâtün/Feilâtün/Feilün ve Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıplarını kullandığı dikkati çeker. Birinci kalıp dört, ikinci kalıp altı şiirde kullanılmıştır. Tek kalıp kullandığı şiirlerden sadece Dirvas'ı bunların dışında bir kalıpla yazmıştır.

Birden çok kalıpla yazdığı şiirlerden sekizinde de yine kullandığı kalıplardan biri Mefâilün/Feilâtün/Mefâilün/Feilün olmuştur. Sunduğumuz şu tablo gösteriyor ki Akif'in en çok rağbet ettiği kalıp budur. Akif'in manzum hikayelerinin vezinde gösterdiği bu özelliği şöyle de yorumlayabiliriz : Akif manzum hikayelerinin Feilâtün, Mefâilün, Feilün tefilelerinin çeşitli biçimlerde bir araya gelmesiyle oluşan kalıpları kullanmıştır. Bu kalıplarda dikkati çeken özellik açık hecelerın fazla olmasıdır. Türk aruzunda açık hecelerın fazla olduğu kalıplar çok kullanılır. Akif de bu özellikteki kalıpları çok kullanmıştır. Bu tesadüf değil, bilinçli bir seçimdir. Bu kalıplar ile Türkçe daha kolay kucaklaşmaktadır. Akif'in aruzla Türkçe'yi başarıyla bir araya getirmesinin sırlarından biri de budur.

Kafiye :

Mehmet Akif bazı manzum hikayelerini baştan sona aynı biçimde kafiyeleyen, bazılarında değişik biçimleri bir arada kullanmıştır. Bir şiirin bazı dizelerini mesnevi biçiminde kafiyeleyen, bazı dizelerini kaside ya da başka bir biçimde kafiyelediği de olmuştur. Yirmi manzum hikayesinden onsekizinde bazı dizeler mutlaka mesnevi tipinde kafiyelemiştir.

Tek kalıp kullandığı Dirvas, Said Paşa İmamı, Hasta, Seyfi Baba, Köse imam, Küfe, Hasır, Bebek Yahud Hakk-ı Karar adlı şiirleri ile birden çok kalıp kullandığı Kocakarı ile Ömer, Mahalle Kahvesi adlı şiirleri baştan sona mesnevi biçiminde kafiyelemiştir.

Ahret Yolu, Hürriyet, Fatih Camii, Amin Alayı, Bayram, Mezarlık, İstibdad adlı şiirlerin bir kısmı mesnevi bir kısmı başka özellikler gösteren biçimlerde kafiyelemiştir. Kırmızı Neyzen ve Selma nazım şekillerindeki farklılığa uygun olarak kafiyeleşme özelliği gösterirler. Bu iki şiirde mesnevi biçimi kafiyeleşme rastlanmaz. Bu veriler dahilinde çok değişik kafiyeleşme yollarına başvurmakla birlikte Akif'in en sevdiği ve çok kullandığı kafiyeleşme biçiminin mesnevi tarzı olduğunu söyleyebiliriz.

Yarım, tam, zengin, tunç ve cinaslı kafiye gibi kafiye türlerini seçmek açısından özel bir tercihi yoktur. Kulak açısından en küçük ses benzerliğini kafiye olarak kabul etmiş ve o seslerle kafiye yapmıştır. U ünlüsü dışındaki tek ünlü benzerliğini de kafiye olarak kullanmıştır (10).

Nazım Biçimi :

Akif'in incelediğimiz yirmi hikayesinde kullandığı nazım biçimlerinden hiçbiri klasik biçimlerden değildir. Manzum hikayeler Akif'in biçim açısından yenilikler arayıp uyguladığı şiirlerdir. Vezin, kafiyeleniş, dizelerin kümelenişi açılarından tamamen yeni ve Akif'e özgü özellikler taşırlar.

Bu şiirlerin hepsi serbest nazımla yazılmışlardır. Akif vezin ve kafiyeyle hiçbir zaman ayrılmamıştır. Akif'te nazım birimi dizedir. Anlam bir dizede tamamlanmayıp, kimi zaman birkaç dizeye yayılır. Anlam her zaman dize sonunda bitmez. Dizenin ilk sözcüğünde bittiği gibi ortasında da bitebilir.

Dizelerinin kümelenişi de değişik özellikler gösterir. Mesnevi biçiminde kafiyelenen şiirlerinde dizeler ardarda yığılmış gibidirler. Bu şiirler ne doğunun mesnevisi, ne batının düz kafiyesiyle tam bir benzerlik gösterirler. Az önce dediğimiz gibi Akif'e özgüdürler.

Selma, Mezarlık, Kör Neyzen, Amin Alayı, İstibdad, Hürriyet, Ahiret Yolu şiirleri dizelerin kümelenişi açısından değişik özellikler gösterirler.

Selma oniki altılıktan oluşuyor. Onbir altılıkta kafiye düzeni a b a b c c biçimindedir. Son altılık a b c a b c biçimindeki kafilenişiyle öncekilerden ayrılır.

Amin Alayı beş yedilik bir dördlükten oluşuyor. Yedilikler a b a b c c c, dördlük a a b b biçiminde kafiyelenmiştir.

Kör neyzen yedi altılık bir yedilikten oluşur. Altılıklarda kafiye dizilişi a b a b c c, yedilikte a b a b c c c biçimindedir. Bu dize kümelenişi açısından İstiklal Marşı'yla benzerlik gösteren bir şiirdir. Akif burada son bentte bir dize fazlalaştırdığı için şiir eşit düzenli serbest şiir olmaktan çıkmıştır. Amin Alayı'nda da son parçada artma yerine eksilme söz konusuydu.

İstibdad'ın ilk otuz dizesi beşlikler halinde kümelenmiş ve beşliklerde her dize kendi arasında a a a a a, b b b b b kafiyelenmiştir. Beşlikler dışında kalan dizeler mesnevi biçiminde kafiyelenmişlerdir.

Hürriyet, bir sekizlik a b c b d b e e, bir altılık f g h g i i, gerisi mesnevi biçiminde kafiyelenen dizelerden oluşmuş bir şiirdir.

Ahret Yolu arada a a a a , b b b b biçiminde kafiyelenen beş dörtlük, başta ve sonda mesnevi biçiminde kafiyelenen dizelerden oluşan bir şiirdir.

Manzum Hikayelerde Yapı :

Akif'in manzum hikayeleri yapı yönünden bazı değişmeyen özelliklere sahiptir. Hikayelerin genelinde tahkiye, tasvir ve konuşma değişmeyen ögeler olarak yer alır. Her hikayede olay ve durumlara tanık olan ve aktaran biri vardır. Bu anlatıcıyı şairin kendisi kabul etmek gerekir. Yalnız Akif her zaman birinci kişi ağzından yapmaz anlatma işini. Kimi zaman olaylara üçüncü kişi gözüyle bakıp, anlatır. Aynı şiirde her iki anlatım tutumunun birlikte kullanıldığı da olur. Fatih Camii şiirinde üç anlatıcı vardır.

Sözünü ettiğimiz dört ögenin yer alışı değişiklikler gösterir. Örneğin tasvirle başlayan şiirler olduğu gibi konuşmalarla başlayan şiirler de vardır. Kimi şiirler ise anlatıcının anlattıklarıyla başlar. Şiirlerin bitişi de değişiklikler gösterir. Kimisi anlatıcının bir düşünce ya da yorumuyla biterken, kimisi kahramanın herhangi bir durumunun sergilenmesiyle biter.

Manzum Hikayelerin Konuları ve Konuların Kaynakları :

Akif'in manzum hikayelerinin konularının kaynağı, gerçekler ve hayattır. Manzum hikaye özelliğindeki şiirlerinin tamamına yakınının "Safahat-ı Hayattan" başlığı ile yayımlanması da bu düşünceyi destekler. Şiirlerinin bir kısmında konular kendisi ve ailesinin hayatından, bir kısmında sürekli gözlediği, sorunlarını çok iyi tesbit ettiği İstanbul'un orta sınıf insanının hayatından alınmıştır. İki şiiri İslam tarihinden seçilen kişi ve konularla ilgilidir.

Akif, Dirvas ve Kocakarı ile Ömer'de İslam tarihine gider. Kocakarı ile Ömer'de çok bilinen ve halk arasında bir kıssa olarak da dolaşan bir olayı işleyerek Ömer'in ve İslam'ın adalet, sorumluluk anlayışlarını gösterir. Dirvas'ta da yine İslam tarihine gidilir ve kıtlık nedeniyle zor duruma düşen halkın durumunu öğrenen yöneticinin tavrı, duyarlılığı gösterilir.

Hasta, Fatih Camii, Selma, Bebek, Seyfi Baba gerçek hayatta yakından tanıdığı insanları anlattığı şiirleridir. Hasta'nın kahramanı Halkalı Ziraat Mektebi'nde dersine girdiği bir öğrencisidir. Seyfi Baba, Rumeli göçmelerinden olup, Yayla semtinde oturan Dülger Hasan Baba'dır. Akif, Hasan Baba ve oğlunu çok sever. Özellikle onların kendi şivelerinde konuşmalarını dinlemekten zevk alır ve kendi şiir dilinde bundan faydalanır. Köse İmam'daki imam da tarih öğretmenliği yapan Ali Şevki Hoca'dır. Fatih Camii'ndeki çocuk kendisi, Selma şiirinin kahramanı, dört yaşında ölen yeğenidir. Bebek'in Cemile ve Feridesi kendi kızlarıdır. Adları da şiirdeki gibi Cemile ve Feride'dir.

Bunun dışında kalan manzum hikayelerinde İstanbul'da yaşayan mütevazı Türk insanı konu edinilir. Bu hikayelerde anlatılanların mutlaka hayattan alındığını söylemek imkansızdır, ancak şiirlerin geçtiği mekanlar olan Fatih, Yayla gibi semtlerde anlatılanlara benzer insanlar ve olaylarla sık sık karşılaşmak mümkündür. Örneğin İstibdad şiirinde anlatılanlar şairin tanık olduğu bir olay olmayabilir. Ancak İstibdad döneminde bu tür birçok olay yaşandığı gerçeğini tarih de inkar etmez. Ayrıca o dönemi yaşayanların anılarında veya belleklerinde bu tür çok olay olduğu kuşku götürmez. Meyhane, Mahalle Kahvesi, Köse İmam'da üzerinde durulan evlilik, boşanma, kadın, aile hayatı gibi temalar çerçevesinde karşılaştığımız olay ve durumlar o dönemin birçok ailesinin yaşadığı gerçeklerdir.

Temalar :

Akif'in manzum hikayelerinde işlediği temaların başlıcaları olarak yoksulluk; ölüm; aile hayatı, evlilik, aile geçimsizlikleri, boşanma; hayat karşısında bedbinlik; dinin insana getirdiği huzur; istibdadın toplumda yarattığı huzursuzluk ve sıkıntı; hürriyet ve getirdiği huzur; çocuk ve gençlerin geleceğin kurucuları ve simgesi olmaları; İslam'ın getirdiği adalet, hak anlayışı ile yöneticilerin daima halkına huzur getirme peşinde olmaları gerekliliği sayılabilir.

Yoksulluk :

Akif, Küfe, Hasta, Bayram, Meyhane, Kör Neyzen, Seyfi Baba, Kocakarı ile Ömer, Said Paşa İmamı, Hasır şiirlerinde yoksulluk temasını işler. Şiirlerin sayısının çokluğu yoksulluğun Akif'in önemle üzerinde durduğu temaların başında geldiğini gösteriyor. Akif'in kendisi de bolluk içinde yaşamış insan değildir. Zaten bu konuda bir hırsı da yoktur ve daima mütevazı bir hayat yaşamıştır. Çevresindeki insanlar da öyledir. Yoksulluğun bir kader olarak insanları ezmesine razı değilse de, şiirlerinde bu çizgi kolay kolay aşılabilir. Seyfi Baba'da hasta olan ihtiyara para bırakmak içine kesesini açtığında mühür dışında bir şey bulamamanın acısını duyar. Küfe'de Hasan'ın derdine çözüm bulamayan anlatıcı (şair) işini bahane ederek anne oğlu sorunlarıyla başbaşa bırakıp, oradan ayrılır. Hasan'la ikinci karşılaştığında da durum değişmez, Hasan'ı kaderin cezasına uğrayan bir mahkum olarak görür. Elinden bir şey gelmediği için böyle görmek zorundadır.

Yoksulluğu işlediği şiirlerinde çoğu zaman kahramanları olumsuz sonlar bekler. Hasta'nın kahramanı ölümü beklerken, Kör Neyzen aç ve perişan bir haldedir. Seyfi Baba ise parasız, çaresiz, hasta ve o yaşında dam aktarmak mecburiyetindedir: Meyhane'de ailenin yıkılışı ve kadının dramı karşısında bir şey yapamamanın çaresizliği sergilenir. Bütün bu durumlar karşısında şairin yapacağı bir şey olmadığı gibi göstereceği bir çare ve çözüm de yoktur.

Çözümü olabilecek durumlarda şiirler zaten mutlu bitmiştir. Bayram'da yetim kızın bir defa parasız salıncağa binmesi sorunu çözecektir ve bu gerçekleşir. Said Paşa İmamı'nda yoksul kadının kızı için bir mevlüt okumak imamın yapabileceği bir iştir ve kadın mutlu edilir. Kocakarı ile Ömer'de zor bir soruna çözüm bulunmuş, yoksul kadına Ömer ya da devlet sahip çıkmıştır. Akif, bu şiiriyle yöneticilere bir mesaj iletir. İslam bu sosyal sistemi kurmuş, ama sonraları müslümanlığın gereklerine uyulmadığından Osmanlı insanının dertlerine çözüm bulamamıştır. Ömer de halifedir, Osmanlı padişahları da. Böyle bir karşılaştırma da yapılmış olur. Dirvas'ta da aynı durum geçerlidir. Doğrudan bir çözüm bulamayan ya da önermeyen Akif, Dirvas ve Kocakarı ile Ömer şiirleri ile mesajını bir ölçüde vermiştir. Yapmak istediği (ya da yapabileceğine inandığı) ikinci şey insanların acıma duygularını harekete geçirmektir. Bu yolla doğacak iyi sonuçlarla acıların biraz olsun hafifletileceğine inanır.

Ölüm :

Hasta, Hasır, Selma, Said Paşa İmamı, Ahiret Yolu, Mezarlık şiirlerinde ölüm teması işlenir. Hasta'da henüz ölüm gerçekleşmemişse de kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Hasır, Said Paşa İmamı, Ahiret Yolu ile Mezarlık'ta ölen bir kişi vardır. Selma'da kendi yeğeninin son dakikaları ve ölümü anlatılır.

Hasır, Ahiret Yolu ve Mezarlık'ta bir olayın anlatımıyla birlikte Akif, ölüm konusu üzerine düşüncelerini de ortaya koyar. Fazla derin olmamak kaydıyla ölüme felsefi açıdan yaklaşır. Hasır'da ölen yoksul kadının cenazesinin kaldırılmasını anlatır. Ölümün insanları ne derece üzdüğünü Selma'da, ölümün kaçınılmazlığını da Ahiret Yolu'nda sergiler. Hasır'da onu üzen şey sadece ölümün feciliği değildir. Yoksulluk, ona bağlı olarak gelen ölüm, kimsesizlik, cenazenin neredeyse ortada kalması, insanların duygularında yeterince samimi olmamaları Akif'i üzmektedir. Bu şiirin sonunda ölümün kader olduğunu bilen Akif'in dünya karşısında bedbin olması, hatta ölümü isteyecek ruh durumu içine girmesi bundandır.

Aile Hayatı, Evlilik, Boşanma, Kadın :

Meyhane, Mahalle Kahvesi ve Köse İmam'da aile hayatının güzelliği, evlilik, boşanma temaları işlenir. Meyhane ve kahve Akif'e göre hemen yok edilmesi gereken zararlı mekanlardır. Bunlar ailenin reisi olan erkekleri kendine bağlamakta, onları evlerinden, mutlu olmaları gereken yuvalarından kopartmakta ve ailelerin yıkılmasına neden olmaktadır. Meyhane şiirinin ilk kısımları meyhane ve içindekilerin tasvirinden ibarettir. İkinci kısımda hikayeyi oluşturan olay verilir. Meyhaneye dadanan bir adamın karısı, yanına bir ihtiyarı alıp meyhaneye gelmiştir. Bu hareketi dönemin törelerine uygun düşmemektedir. Ayrıca

kadın törelere aykırı olan hareketi yapmayacak kadar da onurludur. Fakat yuvası söz konusu olunca bunu yapmak zorunda kalmıştır. Oradaki insanlardan medet umar. Ama o sefil yuvanın sefilleşen insanları içinde bu imdat feryadına kulak verecek kimse yoktur. Gelişmeler kadının düşündüğünün tam tersi biçimde olur. Meyhanede bulunanların söyledikleri doğrultusunda hareket eden koca karısına ağır hakaretlerde bulunmakla yetinmeyip, onu boşar.

Akif Mahalle Kahvesi'nde de yine Meyhane'de olduğu gibi bu mekan üzerine olumsuz düşüncelerini dile getirdikten sonra aile hayatının saadeti üzerinde durur. Alışıldığı takdirde aile hayatının dar gibi görünen çemberinin çok geniş olduğunu ve insana mutluluk verdiğini söyler. Okuyucuyu bir kahveye sokup tüm olumsuzluklarıyla tasvir eder. Sonuçta söz yine aileye, kahve düşkünü erkeğin gözünde kadının değersizliğine getirilir. Şiir tavanda yuva yapan kırlangıçlara dikkat çekilerek bitirilir. Kırlangıçlar tüm emeklerini yuvalarına harcayan kuşlardır ve aileyi temsil ederler. Onlar bile yuvasından uzaklaşan bu insanları ayıplarlar.

Köse İmam'da da evlilik, boşanma, kadın ve bu konulara şeriatın bakışı yansıtılır. Koca karısını, ikinci defa evlenmek istemesine karşı çıktığı için hem dövmüş, hem de boşamaya kalkmıştır. İmam meseleyi tatlıya bağlamak ister. Adam ise ikinci bir eş isteğinin şeriate uygun ve hakkı olduğunda ısrar eder. İmam şeriatın ikinci bir kadınla evlenme koşullarını sayar ve buna göre onun ikinci bir evlilik yapma hakkının olmadığını anlatır. Sonra da şeriatın cahil insanlarca nasıl yanlış anlaşıldığından yakınır.

Bu üç şiirde evlilik konusunu işleyen Akif'in gözünde aile kutsal kurumdur. Ailenin her bireyi saygı görmelidir. Ama o dönem toplumunda gerçekte ailenin yükünü taşıyan kadın, bunun karşılığında hak ettiği saygıyı görmemiş ve sıkıntılar çekmiştir. Akif daima aile içinde kadın ve çocukları öne çıkarmış, erkeği en geride bırakmıştır. Çünkü sergilediği aileler genelde fakir ve mutsuz ailelerdir. Bu mutsuzluk nedenlerini erkekler yaratırlar. Bu yüzden Akif daima kadının yanında olmuştur. Çünkü erkeğin doğasından gelen gücü yanında, yanlış anlaşıldığı için şeriatın gelen bir gücü de olmuştur. Akif'e göre şeriat erkeğe bir güç ve üstünlük vermemiştir. Köse imam'da düşüncesinin bu yolda olduğunu açık ve kesin bildirir.

İstibdad, Özgürlük :

İstibdad ve Özgürlük ise Akif'in üzerine şiir yazdığı iki konuyu oluşturur. İstibdad döneminde yaşayıp da onun zulmüne uğramayan yok gibidir. İstibdad en büyük sıkıntıyı özgürlüğe ihtiyaç duyan sanat ve sanatçıya vermiştir. Akif zulme, baskıya nerden gelirse gelsin karşı çıkan biri olarak istibdada da onu yaşatana da, hem bu şiirinde hem başkalarında karşı çıkmıştır. İstibdadın bunaltıcı baskısı karşısında özlemi duyulan özgürlük 1908'de

geldiğinde Akif bu sefer Hürriyet adlı şiirini yazar. Ulus uyanmış, çocuklar özgürlüğü temsil eden bayraklarıyla sokaklara dökülmüşlerdir. Özgürlük gibi önemli bir konuda çocukları işin içine sokması, Akif'in geleceği yaratacaklar olarak onları görmesinden kaynaklanmaktadır.

Geleceğin Sahibi Çocuklar :

Amin Alayı'nda kahramanların çoğu çocuklarıdır. Çünkü «amin alayı» eskiden çocukların okula başladığı gün yapılan törene verilen addır. Şiirde elleri bayraklı bir grup çocuğu sokakları dolaşırken görürüz. Geleceğin ordusu, yöneticileri bunlar arasından çıkacaktır. Bu kervan geleceğin sahibi olacak gençlik kervanıdır ve yolu kesilmemelidir. Bu hikayede de olay çok basittir. Böyle basit bir olay aracılığıyla şair mesajını vermiş olur.

Din :

Fatih Camii dinin insanlara verdiği huzuru anlatan bir şiirdir. Din insanları huzura götüren, doğru yolda tutan, iyiliği, güzelliği yaşatan manevi bir güçtür. Camiler de bütün bunları hatırlatan, ilahi aleme açılan kapılardır. Bu şiirinde Akif, din adamlarının özellikle çocuklara karşı olan sabırlı tutumlarının dinin sevdinilmesi açısından önemini de vurgular.

Kişiler :

Mehmet Akif'in manzum hikayelerinde her yaştan ve cinsten kişilerle karşılaşmak mümkündür. Aynı hikayede bunların hepsi bir arada bulunabilirler. Tabii ana kahramanlar bizim için öne geçecektir. Bunlar olay ve durumların içinde etkilenen ve etkileyen olarak doğrudan yer alanlardır. Anlatıcıyı her hikayede yer alan kişi olarak görmek ve kabul etmek gerekir. O bazı hikayelerde ön plana çıkmaz, ama bazılarında doğrudan hikayenin içinde bir kişi olarak yer alır. Birinci kişili anlatımı kullandığı zaman daha açık belirir. Örneğin Küfe'de anlatıcı olayda yer alan önemli bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Akif'in şiirleri içinde kahramanların bir kısmı aile halinde bulunurlar. Küfe, Selma, Köse İmam'da durum böyledir. Bir de kalabalık halinde rastladığımız kişiler vardır. Bunların hiçbirisi diğerlerinden önemli ve ön planda değildir. Meyhane ve Mahalle Kahvesi'nde o ortamda tasvir edilen insanlar bu kişilere örnek olarak verilebilir. Aynı şekilde Bayram adlı şiirde bayram yerinde karşılaşılın insanlar da bu özellikte kişilerdir. Amin Alayı'nda ana kahramanlar çocuklardan oluşan bir gruptur. Hürriyet ve Küfe'de bu tür çocuk gruplarının bulunduğu dikkati çeker.

Olaylar ve durumlar içinde doğrudan yer alan ana kahramanların daha çok çocuk ve kadınlar olduğu dikkati çeker. Dirvas, Fatih Camii, Hürriyet, Amin Alayı, Bayram Küfe,

Bebek, Selma ve Mezarlık'ta ana kahramanlar çocuklardır. Hasta şiirinde kahraman olarak bir gençle karşılaşırız. Hikayelerinde Akif'in çocuklarla gençleri ayırmadığı dikkati çeker. Onları yanyana düşünür. Çünkü insanlar çocuk yaşta şekillenir. Bu yaşta iyi yetişen çocuklar geleceğin toplumunu yaratacaklardır. Amin Alayı bu tema üzerine kurulmuştur. O halde çocuk ve gençleri ayırmamak, tam tersine bir arada düşünmek doğru olur.

Meyhane, Köse İmam, Mahalle Kahvesi, İstibdad, Hasır şiirlerinde ön plana çıkan kişiler kadınlardır. Olaylar içinde doğrudan etkilenen onlardır. Kahve ve meyhane erkeklerin gittiği bir mekan olmasına rağmen bu şiirlerde erkekler daha ikinci planda kalırlar. Hiçbiri ön plana çıkmaz, kişilik ve davranış açısından birbirlerinin aynı özellikleri gösterirler.

Manzum hikayelerde erkeğin ana kahraman olduğu tek şiir Kör Neyzen'dir. Seyfi Baba'da da kahramanların çoğu erkektir.

Akif'in hikayelerinde yaşayan kahramanlar yanında ölen kahramanlar da vardır. Hasır, Ahiret Yolu, Mezarlık ve Said Paşa İmamı'nda ölümler de kişi olarak karşımıza çıkarlar. Ahiret Yolu ve Hasır'da ana kahramanlar ölümlerdir. Hikaye onlar üzerine kurulur.

Manzum hikayelerde ihtiyarlar da yer alırlar. İhtiyarların ön planda olduğu şiir Seyfi Baba'dır. Başka şiirlerindeki ihtiyarlar daha çok torunlarını gezdiren dede ya da nineler olarak karşımıza çıkarlar. Bayram'da çocuğunu bayram yerine getiren nine ile Fatih Camii'nde torunlarını camiye getiren erkek, bu kişilerin örnekleri arasında sayılabilir.

Buraya kadar olan değerlendirmeler yaş ve cins açısından olmuştur. Tabii çocuk, kadın ve ihtiyarların ön plana çıkarılmasının nedenlerini tespit etmek gerekir. Niçin Mehmet Akif'te bu kişiler öndedir sorusu, karşılığını Köse İmam'da yer alan şu mısralarda bir ölçüde bulur:

"Ne kadınlar, ne sefalet doğuranlar görürüz;
İşte binlerce çocuk. Hem baba sağ, hem öksüz!
Üç sınıf halka içim parçalanır, hem ne kadar!
İhtiyarlar, karılar, bir de küçükler; bunlar!
Merhamet görmeli, yüz görmeli insanlardan;
Yoksa, insanlığı bilmem nasıl anlar insan?"

(Köse İmam,s. 116)

Akif kadın, ihtiyar ve küçükleri güçsüz ve çaresiz görür. Gerçekten de o dönemin toplum kuralları erkekleri ön plana çıkarmıştır. Kadın belli bir yere gelememiş, dört duvar arasında sıkışıp kalmış, daha çok çocuklarıyla ilgilenmiştir. Akif'in kadınları ellerinden geldiğince çalışarak aileye katkıda bulunmalarına rağmen erkekler genellikle yine hayırsız ve kadına eziyet eder bir konumdadırlar. Kadınların içinde bulundukları sorunları ele alan Akif,

onları öne çıkartmış olur. Akif'in hikayelerinde günlük hayatta karşılaştığımız sorunları işleyen bir şair olması kadın, çocuk ve ihtiyaçların öne çıkmasına neden olur. Yukardaki satırlar Akif'in onlara acıdığını da açıkça gösteriyor. Çocuk ve kadınların bir kısmının yetim ve öksüz olmaları, sığınacak bir yer ve kimselerinin olmayışları dikkati çekiyor. Bu da onların durumunu daha güç hale koyuyor, çaresizliklerini artırıyor.

Akif bu nedenlerle kadın, çocuk ve ihtiyaçların yanında onlara eziyet edip, acı çektiren kişi ve koşulların karşısındadır. Erkeklerle de, daha çok eziyet çektirenler arasında yer verir. Bütün bu olumsuzluklara karşılık tüm erkeklerin bu özellikte olduğunu söylemek de yanlış olur. Said Paşa İmamı'nda, Köse İmam'da rastladığımız imam tipi daima kadınların yanında olan erkekler olarak dikkati çekerler. Aile saadetine çok önem veren Akif'in bu şiirlerinde mutlu aileler çizmediğini de bir tespit olarak söylemeliyiz. Onun mutlu tablolarından oluşan şiirler yazmasına koşullar müsaade etmemiştir.

Kişilere sosyal durumları ve mevkileri açısından bakarsak, orta sınıfın içinde hayatını sürdüren insanla olduğunu söyleyebiliriz. Üst tabakadan insanlara yalnızca Said Paşa İmamı'nda rastlıyoruz. Onlar da hikayenin ana kişileri değil. Bunun dışında zengin, refah içinde yaşayan kişilerle fazla karşılaşılmaz. İstibdad şiirinde bir paşa var. O da son derece olumsuz çizilmiş ve kötü bir roldedir.

Kişilerin Tanıtımı ve Verilişleri:

Genelde hikayelerde kişileri tanıtanın birkaç yolu vardır. Kişiler hakkındaki bilgiyi anlatıcının söylediklerinden öğrenebildiğimiz gibi, kişilerin kendisinden de öğrenebiliriz. Kişileri tanımanın bir yolu da tasvirlerdir. Tasvirler de anlatıcının ya da başka bir kahramanın gözünden yapılabilir. Olay ve durumlar karşısındaki tepkileri aracılığıyla da kişileri tanımak mümkündür.

Akif kişilerini tanıtırken bu yolların hepsini kullanır. Hikayeleri genellikle kişilerin tanıtımıyla başlamaz. Şiirin herhangi bir yerinde kişileri tanıtırma yoluna gider. Kişiler hem fiziksel ve ruhsal durumları hem de sosyal hayattaki yerleriyle tanıtılır.

Mehmet Akif kişilerin tanıtımında tasvirlerle sık sık yer verir. Tasvirleri bazen kısa bazen de uzundur.

"Beyaz sarıklı, temiz, yaşça ellibeş ancak;
Vücudu zinde, fakat saç sakal ziyadece ak;
Mehib yüzlü bir adam; Kılar edeble namaz;
Yanında bir küçücek kızcağızla pek yaramaz
Yeşil sarıklı bir oğlan ki, başta püskül yok.
İmamesinde fesin bağlı sade bir boncuk!"

(Fatih Camii,s.9)

Bu altı dizede iki tasvir var. Bir ihtiyarla torununun tasviri. İhtiyar fiziksel yönden, çocuk ise giyiniş yönünden tasvir edilmişlerdir. Daha çok kafa ve kafayı örten giysilerle ilgili ayrıntısız bir tasvirdir. Doksan iki dizeden oluşan bu şiirde kişi tasviri olarak yalnız bu altı dize vardır.

Kişi tasvirlerinin uzunluğu ve kısalığı tamamıyla konuya bağlıdır. Akif genel olarak tasviri sever ve yer verir, ama ihtiyaç olmayan yerde tasvire başvurma gibi bir tutumu da yoktur. Tasvir şiir için gerekliyse yapılır.

"Bir uzun boylu çocuk...Lakin o bir levha idi!

Öyle bir levha-i rikkat ki unutmam ebedî:

Elmacıklar iki baştan çıkıvermiş ileri

Rengi uçmuş yüzünün, gözyaşları çökmüş içeri;

O şakaklar göçerek cepheyi yandan sıkılmış;

Fırlamış alnı, damarlar da beraber çıkmış!

Bet beniz kül gibi olmuş gibi olmuş uçarak nûr-ı şebâb;

O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bî tâb!

O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi;

Uzamış saç gibi kirpiklerinin her birisi!

Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağı;

İki değnek gibi yükselmiş omuzlar yukarı."

(Hasta, s.11-12)

Anlatıcının gözünden yapılan bu tasvirin kahramanı Hasta şiirinin veremli gencidir. Bu tasvirde de daha çok yüz üzerinde duruluyor. Bir önceki ihtiyar tasvirine göre daha ayrıntılı. Ayrıca burada birtakım benzetmelere başvurulmuş.

Şu örnekte ise hem kişinin giyinişi hem de fiziki durumu tasvir ediliyor.

"Cılız bacaklarının dizden altı çırpıplak...

Bir ince mintanın altında titriyor, donacak!

Ayakta kundura yok, başta var mı fes? Ne gezer!

Düğümlü alnının üstünde sade bir çember.

Nefes değil o soluklar, kesik kesik feryad;

Nazar değil o bakışlar, dümû-ı istimdâd.

Bu bir ayaklı sefâlet ki yalnayak, bas açık;

On üç yaşında buruşmuş cebîn-ı sâfı yazık!"

(Küfe, s.22)

Bu tasvir anlatıcının duygu yükünü, psikolojisini de yansıtıyor. Çocuğun nefesleri, bakışları tasvir edilirken hüznün, acıma ifade eden soyut sözcüklerle yapılan benzetmeler kullanılarak insanlarda anlatıcınıninkine benzer duygular oluşturulmak istenmiş.

"Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa!
Tasavvur et: iki arşın kazık kadar bir boy!
Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
"Senin bu işte yüzün, al ! " deyip o yüzsüze tak.
Ocak süpürgesi, lakin süpürmüyor, yıkıyor;
Nedense bittiği yerden cenazeler çıkıyor!
Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk,
Büyükçe bakla kadar alnının az altına sok.
Bilirmisin çalı altında gizli inler olur:
Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
Bıyık o kırdaki yetişmiş diken yemişli çalı;
Ağız da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle,
Paşam dedikleri u'cube işte aynıyle!
Belinde seyf-i sadakat, elinde bir kamçı,
Ferik nişanları altında gördüğüm umacı,
Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde, yâ Rabbi,
Dururdu sine-i îmâna girmiş ukde gibi!
Semâ, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
Cebin-i pâkine leylin ne pâyidâr leke! (İstibdad, s.76-77)

Bu tasvirde de, tasviri yapanın psikolojisi yansıyor. Burada büyüklüğü, gücü, temsil eden Paşa'ya verilen sıfatlar küçültücüdür. Tamamen Paşa'yla alay eden bir tasvirdir. Bu imaj özellikle yaratılmak istenmiştir. Korkuluk sıfatı ve benzetmesiyle başlayan tasvir, yüzsüz, ucube, umacı sıfat ve benzetmeleriyle sürdürülür. Yüze ait tüm unsurlar da çirkin, olumsuzluk ifade eden benzetmelerle verilmiştir. Sakal ocak süpürgesine, burun baklaya, delikleri budağa, bıyık dikenli çalıya, ağız ine benzetilir. Bunların toplamına ise "şekl-i mûhiş" (ürperten, korkunç görünüş) denir.

Tasvirler dışında kişilerin kendi kendilerini tanıttıkları da olur demiştik. Bu tanıtımlar konuşma cümlesiyle sözün o kişiye geçtiği durumlarda gerçekleşir.

"- Ne kafam kaldı dayaktan, ne gözüm, hep şişti;
Karşı koysaydım eğer mutlak işim bitmişti.
Ağladım, merhamet et, yapma dedim... Kim dinler.
Boşamakmış beni dünden beri efkârı meğer.
Üç çocuk annesi emzikli kadın tek başına,
Koca berhâneyi silsin de, süpürsün de sana.
Yine sen bilmeyerek zâlim onun kıymetini,
Dene bîçârede kalkıp kolunun kıymetini!" (Köse İmam, s. 112)

Kadın burada sözü aldıktan sonra hem durumunu anlatmış, hem de kendisi hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir.

Meyhane şiirinde birkaç gün eve gelmeyen kocasını arayan ve kadınların girmesinin hoş ve uygun karşılanmadığı bir mekana gelecek kadar çaresiz kalan kadın ailevi durumunu uzun uzun anlatır. Biz anlattıklarıyla onu ve ailesini tanırız.

"- Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya!
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık...
Anan da ben de, yumurcakların da aç kaldık!
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sade;
Sakın düşünme çocuklar aceb ne yer evde?
evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;
Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa!
Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,
Sonunda bir paralar yol, el elde baş başta
O tahtalar, çamaşırlar da geçti: Yok halim ...
Ayakta sallanışım zorladır Hudâ âlim !
Çalışmadın, beni hep bunca yıl çalıştırdın;
O yavrucukları çıplak sefil alıştırdın;
Bilir mahalleli kim aldığın zamanda beni
Çehiz çimenle donatmıştı beybabam evini.
Ne oldu şimdi o eşya ? Satıp kumarda yedin.
Evet, kumarda yedin, hem de Karşılar'da yedin !
Kızın yetişt, alan yok, nasıl olur ki, soran
"Su sarhoşun kızı iffet değil mi ? Vazgeç aman!"
Diyen kadınlara; "Pek doğru,pek" deyip gidiyor.
Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor !

Benim güzel meleğim, hiç de tâli'in yokmuş :
Anan benim gibi bir sersem, babansa sarhoş !
Necip de minderi koltukta geldi mektepten ...
Demiş ki kalfa : "sekiz aydır alamadım hele ben
Ne haftalık ne de aylık ... Senin baban olacak
Kumarcı, oğlu için az yesin de tutsun uşak"
Koğuldum anne ! deyip ağlıyor zavallı çocuk ...
Ne yapsın annesi ? Dünyada bir güvendiği yok !
O bâri bir adam olsun da kalmasın câhil,
Demiştım olmadı ... Lâkin kabâhat onda değil :
O her sabah okuyordu güröl güröl cüzünü;
Ayrılmıyordu kitaptan ne olsa hiç gözünü." (Meyhane, s. 34-35)

Kadın ta gelin olduğu günlere giderek durumunu anlatır. Babasının evinin tüm ihtiyaçlarını çehiz olarak verdiğini, kocanın bunları kumarda yediğini, evin geçimini kadının tahta-silip, çamaşır yıkayarak sağladığını, oğlunun okuldan kovulduğunu, kızı İffet'in babanın sarhoşluğundan dolayı kimse tarafından istenmediğini, biz kadının konuşmasından ayrıntılarıyla öğreniriz.

Mekan :

Mehmet Akif'in konusunu İslam tarihinden alan iki hikayesinde şehir olarak geçen mekan Şam ve Medine'dir. Geri kalan hikayelerinin hepsinde olaylar İstanbul'da yaşanır. Semt olarak Fatih, Yayla, Halkalı, Eyüp isimlerine rastlıyoruz. Fatih Camii, Küfe, Bayram'da Fatih; Hasta'da Halkalı; Seyfi Baba, Hasır'da Yayla; Mezarlık'ta Eyüp semtleri geniş anlamda mekanı oluşturur. Akif'in hikayelerinde dış mekanlar, adını saydığımız semtlerin mahalle ve sokaklarıdır. Akif'in tün hikayelerinde mutlaka sokağa çıkılır. İç mekanlar ise bu mahallelerin herhangi bir evidir. Çoğu kez Akif bizi sokaklarda dolaştırdıktan sonra bir eve sokar.

Bebek, Selma, Köse İmam ve Seyfi Baba'da mekan ağırlıklı olarak evdir. Yansıtılan olay ve durumlar evde gerçekleşmiştir. Said Paşa İmamında yalı; Dirvas'ta saray; Kocakarı ile Ömer'de bir çadır ve emirlik binası; Hasır'da Yayla'da bir dükkan; Hasta'da okul ve revir; Meyhane ve Mahalle Kahvesi'nde adlarla ilgili yerler mekan olarak karşımıza çıkar.

Amin Alayı, Hürriyet, İstibdad, Bayram, Küfe, Mezarlık, Kör Neyzen'de ise tamamen dış mekanlarda geçen olaylar anlatılır. Fatih Camii'nde semt, ev ve cami mekanı oluşturur.

Bu mekanlar, tasvirler ve anlatıcının aktardığı bilgiler aracılığıyla tanıtılır. Mekan tasvirleri kişi tasvirlerinde olduğu gibi bazen kısa bazen ayrıntılıdır. Akif dış mekanlarından olan sokağı birkaç şiirinde ayrıntılı olarak tasvir eder.

"Bizim mahalle de İstanbul'un kenarı demek :
Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek !
Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
Sular karardı mı artık gelen gelir dayanır !
Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
Selametın yolu insan için bu başka değil !
Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
- Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
Lisân-ı hâl ile amma rûkûa niyyet eden-
O sâlhurde harâb evlerin saçaklarına,
Sığınmış öyle giderken hemen ayaklarına
Delîlimin koca bir şey takıldı ... Baktım ki : " (Küfe, s. 20)

Küfe şiirinde sabaha karşı sokağa çıkan şair, su ve çamur nedeniyle elde kandil ve iskandil olmadan dolaşamayacağını biraz da ironiyle anlatır. İstibdad'da da yine bir mahalle ile onun sokaklarının tasvir ve anlatımı şöyle yapılır:

"Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;
Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz !
Baharı görmeyiz amma latif olur derler ...
Çiçeklenirmiş ağaçlar, yeşillenirmiş yer.
Demek şu arsada ot bitse nevbahâr olacak ...
Ne var gidin Yakacık'larda dem-güzâr olacak ?
Füsûlü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız;
Kurak, çamur iki mevsim tanır ayaklarımız !
Müneccimin, bereket versin, eski takvîmi
Haber verir bize, mevsim şehirde gelmiş mi ?
Bizim sokakları tahmîn için deyin ki : Kuyu !
Doğar şehir güneş, yükselir minâre boyu,
İdare kandili karşımızda göz kırpar hâlâ;
Gurûb ikindiye bulmaz, leyâl hep yeldâ !" (İstibdad, s. 74-75)

Bu tasvirde de mahalle ve sokaklarının yapısı gereği yaz ve kış dışında bir mevsimi yaşamadığı buna bağlı olarak da sıcak ve çamurdan başka bir şey görülmediği vurgulanır. Burada da sokakların kuyu olarak nitelenen çukurlarla dolu olduğunun tekrar edildiği dikkati çeker. Bu şiirde şairin sokakta bulunduğu vakit akşamdan sonradır, ay çıkmıştır. Ama gündüz de durum pek değişmemektedir. Grup ikindi zamanı olduğundan geceler bu mahallede daha erken başlayıp, daha uzun yaşanmaktadır.

Seyfi Baba şiirinde de yine sokaklar üzerinde durulur. Bu kez sadece sokakların yansıtılmasıyla yetinilmez. O sokaktaki evler ve özellikle insanlar tanıtılır.

"Sopa sağ elde, kırk camlı fener sol elde;
Boşanan yağmur iliklerde, çamur ta belde,
Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortluyarak,
"Gel !" diyen taşları kurtarmasa insan batacak.
Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine
Boğuyordum müteveffayı bütün âferine.
Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek
Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek !
Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,
Çifte sandal, yüzüyorduk, o yüzer, ben yüzerim !
Çok mu yüzdük, bilemem, toprağı bulduk neyse;
Fenerim başladı etrafını tek tük hisse.
Vâkıâ ben de yoruldum, o fakat pek yorgun ...
Bakıyordum daha mahmurluğu üstünde onun :
Kâh olur, kör gibi çarpar sıvasız bir duvara;
Kâh olur, mürde şua'âtı düşer bir mezara;
Kâh bir sakfı çökük hânenin altında koşar;
Kâh bir ma'bed-i fersûdenin üstünden aşar;
Vakt olur pek sapa yerlerde, bakarsın, dolaşır;
Sonra en korkulu eşhâsa çekinmez, sataşır;
Gecenin süt-re-i yeldâsını çekmiş, üryân,
Sokulup bir saçağın altına gûyâ uyuyan
Hânüman yoksulu binlerce sefilân-ı beşer;
Sesi dinmiş yuvalar, hâke serilmiş evler;
Kocasından boşanan bir sürü bîçâre karı;
O kopan râbitanın, darmadağın yuvruları;

Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler :
Evi sırtında, sokaklarda gezen âileler !
Gece rahzen, sabah olmaz mı bakarsın, şâil !
Serserî, derbeder, âvâre, harâmî, kaatil ...
Böyle kaç manzara gördüyse bizim kör kandil
Bana göstermeli bir kerre ... Niçin ? Belli değil ! "

(Seyfi Baba, s. 60-61)

Burada anlatılanlar artık bir tasvir niteliğinden uzaklaşır Somut olma özelliği kaybolmuştur söylenenlerin. Şair muhakkak ki bu tür insanlarla karşılaşmıştır. Karşılaşmasa da bu insanların sokaklarda olduğunu bilmektedir. Onun yaşadığı mahalle ve sokakların fiziki yapısı böyledir ve insanları arasında bu nitelikte olanları da vardır.

Şair iç mekanların tanıtımında iki yol tutar. Bunlardan biri tasvirdir. İkincisi o mekanlarla ilgili kendi düşünceleri ve yorumlarıdır. Bu düşüncelerin ifade edilişi soyut özellikler taşıırken, tasvirler somut ve gerçekçidir. Az önce örneklediğimiz sokak tasvirlerinden çok farklıdır. Sokak tasvirleri birbirine çok benzemekte, hepsinde sokakların çamurla, suyla çukurlarla dolu, gündüz bile loş olduğu ortak noktası vurgulanmaktadır. İç mekanların tasvir edilişine örnek olarak Meyhane'den bir parça alalım :

"Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkan;
İçinde bir masa, yâhud civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir !
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.
Sakat, bacaksız on onbeş hasırlı iskemle,
Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle
Beş on kadeh, iki üç testi ... Sonra tezgahlık
Erden yan üstüne devrilme kirli bir sandık.
Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lamba ...
Önünde bir küme : Fes, takke, hırka, salta, aba"

(Meyhane, s. 33)

Burada bir viranenin hemen yanbaşıda yer alan han kılıklı meyhanenin içine giriyor ve orada bulunan eşyaları tanıtıyor. Bu tanıtımda dış ve iç arasında bir uyum var. Dışı bakımsız olan meyhanenin, içindeki her şey de eski püskü ve kırık döküktür. Bu tasvire göre meyhanede iç açıcı bir görüntü yoktur. Şair düşmanı olduğu bu zararlı mekanı son derece sefil, rezil bir yer olarak yansıtır. Amacı insanları buradan tiksindirmek ve uzaklaştırmaktır. Rezil ve sefil görüntü meyhanenin sadece dış ve içinde değildir. Orada bulunan insanlar da aynı durumdadırlar. Onların sohbeti ve birbirleriyle konuşmaları da bu sefalet ve rezaleti yansıtır niteliktedir.

Mahalle Kahvesi şiirinde de durum hemen hemen aynıdır. Bu şiirde tasvirler son derece uzundur. Şiirin ikinci kısmı-ki şair bizi burada kahveye sokar-tamamıyla tasvir ve konuşmalardan oluşur.

"Zemîni yüz sene evvel döşenme malta imiş ...

"İmiş" le söylüyorum. Çünkü anlamak uzun iş,

O bir karış kirin altında hangi mâden var ?

Tavan açık kuka renginde; sağlı sollu duvar,

Maun cilasına batmış tütün ve nargileden;

Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden.

Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al

Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.

Şu var ki bilmeyen insan görürse birden eğer;

"Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli ! " der.

Kenarda, peykelerin alt başında bir kirli

Tomar sürükleniyor, bir yatak ki besbelli :

Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı,

Zavallının güveden hep lime lime sırtı.

Kurur bu örtünün üstünde yağlı bir mendil;

Ki "Bir tependen inersem ! " diyen hasır zenbil;" (Mahalle Kahvesi, s. 104)

Şair kahveye girildiğinde göze ilk çarpanları söyleyerek tasvirine başlar. İlk görülen ortamın kirliliğidir. Duvarlar ve ortadaki eşyalar kirden tanınmaz haldedir.

Tasvir kahvedeki bir dolabın içindekilerin aktarılmasıyla sürer. Sıra duvardaki resimlere gelir. Onlar da sırasıyla tek tek tanıtılır. Duvarlardaki beyitlerden de söz edilmeden geçilmez. Böylelikle genel görünüm tamamlanır. Sıra masa ve oyun araçlarının tasvirine gelmiştir. Kağıtlar, tavla, dama, domino kirlilikleri üzerinde durularak sergilenir.

Örnekler aldığımız bu şiirlerde, iç mekanlar, şair tarafından ön plana çıkarılmıştır. Çünkü şairin amacı bu mekanların olumsuzluğunu kanıtlamaktır. Bu mekanların zararlı mekanlar olduğunu bilir ve nasıl sefalet yuvaları olduklarını herkese göstermek ister. Bu yüzden tasvirler hem ayrıntılı hem uzundurlar. Bunun dışında kalan mekan tasvirleri hem az hem de kısadırlar. Akif'in şiirlerinin çoğunun dışarda geçmesi doğal olarak mekan tasvirlerini azaltır. Zaten tasvir Akif için bir araçtır. Esas olan konudur, vermek istediği mesajdır. Bunları anlatmada işine yaradığı ölçüde tasvirlerle yer verir.

Zaman :

Akif'in hikayelerinde geçmişte yaşananlar ile gözlenmiş olay ve durumların yansıtılması söz konusudur. Zaman, yakın geçmişe dayanır. Sadece Kocakarı ile Ömer ve Dirvas konularını İslam tarihinden almaları nedeniyle eski bir zamanı anlatırlar.

"Beş on gün oldu ki, mu'tâda inkıyâd ile ben

Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden." (Küfe, s. 20)

"Canım sıkıldı dün akşam sokak gezdim; " (Meyhane, s. 32)

"Geçen sabah idi Eyyûb'a doğru çıkmıştım." (Mezarlık, s. 32)

"Bütün gün işte boğuştum, içim sıkıldı. Yeterli ! " (Selma, s. 49)

"Geçen akşam eve geldim. Dediler :

- Seyfi Baba

Hastalanmış yatıyormuş.

- Nesi varmış acaba ? " (Seyfi Baba, s. 60)

"Sıcak, ziyade sıcak bir geceydi; baktım ki :

Oturmak evde ölümden beter, dedim : Belki,

Çıkar dışarda gezersem biraz nefeslenirim; " (İstibdad, s. 74)

Bu alıntılar Akif'in hikayelerinde zamanın yakın geçmiş olduğunu gösteriyor. Bu yakın geçmiş Akif'in yaşadığı yılları kapsıyor. Bunun dışında zamanda bir netlik yok. Bu hikayedeki olay şu tarihte geçmiştir demek imkansız.

Dil :

Edebiyatta faydayı ön planda tutan Mehmed Akif, bunu geniş kitleler açısından düşündüğünden aydın sınıf için değil halk için yazar. Bu bakımdan sade ve mahalli unsurlara da yer veren bir dil kullanılır. Eserlerini yayımladığı yıllarda Millî Edebiyat hareketi

başlamış ve dilde sadeleşmeyi sağlamak için belli ölçüler içinde Arapça ve Farsça bazı kurallar ve sözcükler dilden çıkarılmıştır. Akif'in konuyla ilgili olarak

"Şimdi Türk edebiyatından Arabî ve Farsî kelimeleri kaldırıyorlar. Bu hususta siz ne dersiniz" sorusuna "Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birden olmaz. Yavaş yavaş olmak lazım. Benim Safahat'larım sırasıyla tedkik olunursa görülür. Mesela Asım diğerlerine nisbetle daha sade ve Türkçe'dir (11)." cevabını vermesi dilde sadelik konusundaki tutumunu gösterir. Ayrıca ilk yazdığı şiirlerinde bile çağdaşlarına göre sade bir dil kullandığı da bir gerçektir. Çünkü Akif'in yapmak istediği, düşüncelerini geniş kitlelere iletmek, onlara örnek olabilmek, örnekler sunabilmektir. Bu doğal olarak sade bir dil kullanma sonucunu doğurmuştur.

Akif yukardaki düşüncesinin bir gereği olarak şiirlerini yeniden gözden geçirmiş ve düzeltmeler yapmıştır. Bu düzeltmeler her şiir için çeşitli boyutlardadır. Örneğin Kocakarı ile Ömer'in hemen her dizesinde düzeltmeler (12) vardır. Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif Ersoy adlı çalışmasında bu şiirin iki şeklini de vermiştir. Yine aynı eserde Akif'in çeşitli şiirlerinde yaptığı düzeltmelerden örnekler verilmiştir.

1. Mühîb yüzlü bir âdem edeb-güzîn-i namaz
2. Mühîb yüzlü bir âdem kılar edeble namaz

1. Ey mezaristân ne âlemsin'ne ulvî fitratın
2. Ey mezaristân ne alîsin, ne yüksek fitratın

1. İndine semavat ü zemin bir koca boşluk
Feryâdını gûş eyleyecek gûş-ı kerem yok
2. Baştan başa boşluk şu semâlar, şu zeminler
Bir gûş-i kerem var mı akan yaşları dinler

1. Devam edip gidecektim bu eski hikmette
2. Devam edip gidiyordum ben içtihadımda

1. Hep yolcular feda ederek h'abı, rahatı
2. Hep feda ederek istirahatı (13)

Bir numara ile ilk , iki numara ile değiştirilmiş biçimi gösterilen bu örnekler incelendiğinde Akif'in tamlamaları elden geldiğince kaldırmaya, anlaşılması zor olacak

sözcüklerin yerine yenilerini koymaya ve anlamı daha iyi ifade ettiğine inandığı sözcüklerle öncekilerini değiştirmeye, haşivleri ortadan kaldırmaya özen gösterdiği, bu yolda ciddi bir çaba harcadığı dikkati çeker.

Akifle ilgili çalışmaların hemen hepsinde halk için yazması, süse önem vermeyişi gibi gerekçelerle dilinin sade, açık ve anlaşılır olduğu yargısı verilir. Ama bu anlaşılabilirliğin neye ve kime göre olduğu üzerinde yeterince durulmaz. Söylenen daha çok çağdaşlarına göre, dönemine göre sade olduğudur. Gerçekten de Akif divan Türkçesinden Dolapdere mahallesindeki argoya kadar uzanan bir genişlikte Türkçe'ye hakimdir. Midhat Cemal yedi Türkçe bildiğini söylüyor (14). Bizim için bildiğinden çok yazdığı önem taşıyor. Akif'in manzum hikayelerinde standart bir dil kullanılmıyor. Öteki şiirlerinin tamamında da kullanılan dilin baştan sona aynı olduğu söylenemez. Aynı şiirde çok sade bir dilin kullanıldığı kısımlar yanında, onunla karşılaştırıldığında çok ağır ve anlaşılması zor bir dille yazılmış kısımlar da bulunur.

"Hurûşan bâd-ı sufliyyet derûnundan, kenarından;
Girîzan rûh-ı ulviyyet hariminden, civârından .
Çıkar bin nâle-i nevmîd hak-i raşe-dârından,
İner bin zulmet-i makber fezâ-yı şeb-nisârından.
Gelir feryâdlar ebkem duran her seng-i zârından:
Yıkılmış hânümanlar sanki çıkmış da mezârından,
Dehân-ı hasret açmış rahnedâr olmuş cidârından!
Çöker bir dûd-ı matem titreyen kandil-i târından:
Sönüp gitmiş ocaklar yükselir gûyâ gubârından!
Giren bir kerre nâdimdir hayât-ı müsteârından
Çıkan âvâredir artık cihânın kâr ü bârından."

(Meyhane,s.32)

dizeleriyle başlayan Meyhane şiirinde karşılaştığımız dil halkın anlayacağı nitelikte değildir. Birçok ikili üçlü tamlama yanında, geniş kitleleri oluşturan insanların anlamakta zorluk çekeceği pek çok sözcük kullanılmıştır.

Yukarıdaki dizeler anlatıcının (şairin) meyhane konusundaki düşüncelerinin aktarıldığı kısımdan alınmıştır. Burada anlatım üçüncü kişili bir tutumla yapılır. Bu kısmın arkasından gelen, sözün birinci kişili bir tutumla konuşana geçtiği kısımda dil tamamen farklılaşır.

"Canım sıkıldı dün akşam, sokak gezdim;
Sonunda bir yere saptım ki, önce bilmezdim.

Bitince bir sıra ev, sonra bir de virane,
Dikildi karşıma han kılıklı bir meyhane:"

(Meyhane,s.32-33)

Hemen arkadan gelen tasvir kısmından da dil son derece sadedir.

"Basık tavanlı, karanlık, sefil bir dükkan
İçinde bir masa yahud civar tabutluktan
Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!
Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir."

(Meyhane,s.33)

Bu tasviri daha önce de alıntıladığımız için kısa kesiyoruz. Tasviriden sonraki konuşma kısımlarında da dil sadedir. Çünkü konuşan kişiler halktan kişilerdir.

Fatih Camii şiirinin başlangıcında da caminin etrafındaki ortamın yansıtıldığı kısımda dil tıpkı Meyhane'deki gibi ağırdır.

"Yatarken yerde ilhadiyle haşır olmuş sefil efkâr,
Yarıp edvânı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrâr.
Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler
Civârından kaçır, bulmaksızın bir lahza istikrâr;
Ziyâ-rîz-i hakîkat bir seher tavrında müstakbel,
Gelir fevkinden eyler sermedi binlerce nur îsâr." (Fatih Camii,s.7)

Altı dize ile örneklediğimiz bu dil yirmi sekiz dize boyunca aynı özellikte sürer. Sonra söz birinci, kişili anlatıcıya geçer. Dil başa göre sadeleşir. Ama Meyhane'de birinci kişiyle konuşan kişinin dili kadar sade değildir.

"Bir infîlak-ı safâdır ki yâr-ı cânımdır,
Sabâhı pek severim en güzel zamânımdır.
Ridâ-yı leyli henüz açmamıştı dest-i semâ;
Sabâ da hâb-ı sükûndan ayılmamıştı daha,
Fezâ-yı rûhda aksetti es-salâ perdâz
Müezzinin dem-i mahmuru, bir hazîn âvâz.
İçimde cûş ederek lücce lücce istiğrâk,
Ezânı beklemez oldum; açılmadan âfâk,
Zalâmı sîneye çekmiş yatan sokaklardan
Kemâl-i vecd ile geçtim. Önümde bir meydân
Göründü; Fatih'e gelmiştim anladım, azıcık
Gidince, mabede baktım ki bekliyor uyanık!
Sokuldum artık onun sîne-i münevverine ,
Oturdum öndeki maksureciklerin birine." (Fatih Camii,s.8)

Burada da sabahın bazı özelliklerini anlattığı ilk dizelerde dil nisbeten ağır, kendi yaptıklarını anlatmaya geçtiğinde ise sadeleşen bir özellik gösteriyor.

Aynı şiirden alınan şu dizelerde ise dil daha sade bir hal alır.

"Sekiz yaşında kadardım. Babam gelir:" Bu gece,
Sizinle câmie gitsek çocuklar erkence.
Giderseniz gelin amma namazda uslu durun;
Meramınız yaramazlıksa işte ev oturun!"
Deyip alırdı beraber benimle kardeşimi.
Namâza durdu mu, haliyle koyverir peşimi,
Dalar giderdi. Ben artık kalınca âzâde,
Ne âşıkane koşardım hasırlar üstünde!" (Fatih Camii,s.8)

Bu satırlarda söz anlatıcının çocukluğuna geçer. Artık sekiz yaşında bir çocuk konuşmaktadır. Dilin son derece arı bir hale geldiği hemen dikkati çeker. Geçmişten hale dönülmesiyle söz yeniden birinci kişili anlatıcıya geçince dil de ağırlaşır.

"..... Derken bu hâtırât-ı latîf
Çekildi aslında, artık hakîkatin o kesîf
Likaası başladı karşımda cılve eylemeye;
Zaman da kalmadı zâten hayâli dinlemeye:
Sağım, solum, önüm, arkam huşua müstağrâk
Zılâl-ı âdem iken, bir sadâ bülend olarak,
O kâinât-ı huzûu yerinden oynattı;
Fezâ-yı mahşere döndürdü gitti eb'âdı!
Sufûf ayakta müselsel cibâl-i velvedâr
Gibiydi. Her birisinden duyuldu sîne-fikâr," (Fatih Camii,s.9)

Alıntıda görülen dilde ağırlaşma şiirin sonuna kadar sürer.

Bütün bunlar gösteriyor ki Akif'in dili aynı şiirde bile farklı özellikler taşır. Akif düşüncelerini bildirdiği kısımlarda ağır, olay ve durumları anlattığı kısımlarda sadeleşen bir dil kullanır. Tasvirlerde dil tamamen sadedir. Çünkü sanatlı bir anlatıma gitmeden gördüğü gibi yapar tasvirlerini. Tasvirlerde kullandığı benzetmeler genellikle somuttur. Nesneler de oldukları gibi gösterilirler. Hayal gücü aracılığıyla herhangi bir değişikliğe uğratılmazlar. Sonuç olarak tasvirler gerçekçidirler. Dil de tüm bunları yansıtacak biçimde kullanılmıştır.

"Benim şiirlerimde öyle yüksek hayaller bulunmaz. Ben şiirde, hayale dalmam. Ben adi şeylerden bahsederim; mesela bu, taş. Ona taş derim. Hacer-i semavi demem. Bu tahta, ona tahta derim; taht demem. Eşyanın hakikatlerini hayal kuvvetiyle değiştirip, mafevkattabia bir şekle koymam. Her şeyi olduğu gibi görür, tasvir ederim" (15). cümleleri Akif'in tasvirlerdeki gerçekçi tutumuyla birlikte onlarda nasıl bir dil kullandığını da göstermektedir.

Akif'in kişilerinin kullandığı dil tamamen kendi kültürlerini, kişiliklerini yansıtacak niteliktedir. Hatta Akif kimi kişilerini tamamen konuşmaları aracılığıyla tanıtır. Kişiler genellikle halktan oldukları için günlük konuşma dilinin sadeliği içinde konuşurlar. Yerel söyleyişler, atasözleri, deyimler, argo ve küfür konuşmalarda yer alır. Mahalle kahvesi'nin ikinci kısmı, hemen hemen tasvir ve konuşmalardan oluşur.

"-Asıldı bey koza!

-Besbelli bak sırttı aval;

-Bacak elinde mi?

-Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.

-Ulan ! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!

-Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!

-Sekizli, onlu, ne çektinse ver de oryayı tut.

-Halim. Ne uğraşıyorsun bu çıkmaz işte: Kaput!

-Cihar ü yek mi o taş?

-Hiç sıkılma öldü dü-şeş!

-Elimde yok mu diyor? Çek babam!

-Aman şeş-beş!

-Hemen de buldu be. Gelsin hesaplayıp durma!

-Bir parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!

-Dü-beşle bağlıyorum.

-Yağma yok!

-Elindeki ne?

-Se-yek.

Aman durun öyleyse: Penc ü yek domine!

Mızıkçı dendi mi, sensin diyor, bakın ağalar:

Kırık mı söyleyin Allâh için şu cânım zar?

-Kırık!

-Değil

-Alimallah kırık!

-Değil billâh!

-Yemin oynamazlar ki, ah çocuklar ah!

-Karışmazsan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!

-Gelirsem öğretilirim şimdi ...

-Ay şu pampine bak!

Gelip de öğretecekmiş ... Mezarıcı Mahmud'a git !

Bir üflesen gidecek ha ... Tirit mi Sâde tirit !

-Zamâne piçleri ! Gördün ya, hepsi besmelesiz ...

Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,

Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma !

-Herif belâyâ sokarsın dırıldanıp durma !

-Mezarıcı Mahmud'a git ha? Bakın it oğluna bir!

Küfürbaz , alçak, edepsiz ... Bu söylenir mi Bekir?

Yolunca terbiye verdin ya âferin Hasan Ağ.

-Bıraksalar beni çoktan marizlemiştim ya!..

-Mezarıcı Mahmud'a ha? Vay babasının canına!" (Mahalle Kahvesi, s. 106-107)

Bu konuşmalar kahveye gelen insanların durumun açıkca gösteriyor. Kahve, meyhane Mehmed Akif'in gözünde dünyanın en sefil ve rezil mekanlarıdır. Aynı sıfatlar buranın müdavimi olan insanlar için de geçerlidir. Konuşmalar kişilerin sefaletini ve rezaletini ortaya koyuyor zaten.

Koz, bacak, dağlı, kaput, kırmak, asılmak, çıkmak; kapakta olmak, oryayı tutmak oyunla ilgili sözcük ve deyimlerdir. Akif'in şiirlerinde küfürlerle, argo sözcük ve deyimler olduğunu söylemiştik. Bu alıntıda bunun örneklerini de görüyoruz. Mızıkçı, uzun kulaklı eşek, köpoğlu köpek, pampin, piç, bunak, kaltaban, aval, küfürbaz, alçak, edepsiz kişilerin birbirleri için kullandıkları olumsuz sözcüklerdir. Bir kısmı doğrudan doğruya küfür, bir kısmı argo, bir kısmı yine küfür maksadıyla söylenmiş sözcükler ve hitap sözleridir. Besmelesiz, tirit, pampin, aval, kaltaban argo örnekler arasında sayılabilir. Dikiz gelmek deyimini ise, oyunla ilgili deyimler dışında kalan argo deyimler arasında yer alır.

Anlatıcı da buradaki havaya uyan bir anlatım tutturuyor ve alaycı bir tutuma giriyor.

"Seyirciler mütefekkir, güzide bir tabaka;
Düşünmelerdeki şiveyse büsbütün başka;
Kiminde el filan asla karışmıyorken işe,
Kiminde durmadan işler benân-ı endîşe !
Al işte:"Beyne burundan gerek, demiş de hulûl"
Taharriyât-ı amîkayla muttasıl meşgûl !
Mühendis olmalı mutlak şu ak sakkallı adam:
Zemine dâire şeklinde yaydı bir balgam;
Abanmış olduğu bir yamru yumru değnekle,
Mümâslar çekerek soktu belki yüz şekle

Ayak teriyle cilalanma tahta peykelere,
Külahlı, fesi dizilmiş yığın yığın çehre:
Nasîb-i fikr ü zekâdan birinde yok gölge;
Duyulmamış bu beyinlerde his denen meleke !" (Mahalle Kahvesi, s. 108)

Önce ironik bir tutumla gördüklerini biraz da abartarak aktardıktan sonra o insanlar hakkındaki düşüncesini söyler. Zekadan ve fikirden yoksun bu insanlar his denen melekeyi de yitirmişlerdir.

Buraya kadar anlatıcının kullandığı dil ile kahve ve meyhanede bulunan kişilerin dili üzerinde durduk. Bu mekanlarda karşılaşılan kişilerin hemen hepsi olumsuz özellikler taşıyan tiplerdir. Akif'in şiirlerinde olumlu tipler de var. Bu olumlu kişilerin kullandıkları dili Köse İmam aracılığıyla örnekleyelim.Örneğimiz yine konuşmalar arasından olacak.

".... -Ne kibarlık bu beyim? Bir davet.

Yetmiyor öyle mi?

-Yorgunum efendim de ...

-Evet

Haber aldık ... O fakat sizce bir şey mi?

On kadın dövse yorulmaz, benim İhsan Bey'imi

Bilirim ben ne tosundur !

-Hoca, bak, ben kızarım !

Size halt etme düşer ... Dövmüş isem kendi karım.

Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: "Dövme."

Bu tecavüz sayılır doğrusu haysiyyetime...

-Hangi haysiyyetin, oğlum? O da varmış desene!

Beyimin şimdiki haysiyyet-i mevhûmesine "(Köse İmam, s. 112-113)

Görüldüğü gibi imam karısını döven adamla alaycı bir edayla konuşur. Bu üslupla yaptığı işin doğru olmadığını anlatmaya çalışır. İmam adama karısını niçin dövdüğünü sormamış ve konuya doğrudan girmemiştir. Dolaylı yolla ve alaylı edayla konu ima edilir. Adam meseleyi anlar; karısını dövmenin bir hak olduğunu söyleyerek ukalalık eder. Bu konuşmalar hem imamın hem de adamın kültür düzeyleri ve kişilikleri hakkında bilgi verir.

"-Kustuğun herzeyi yutsun diye, hey sersem adam !

Dövyörsün, boşuyorsun elin öksüz kızını ...

Haklı bir kerre ya ! İnsan boşamaz haksızını.

-Boşamaz? Amma da yaptın ! Ya Şeriat ne için

Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?

İki alsam ne çıkar saye-i hürriyyette?

Boşamışsam canım ister boşarım elbette.

İşte meydanda Kitap ! Hem alırsız, hem boşarız !

-Dara geldin mi, Şeriat sus ulan iz'ansız !

Ne câmie girdin? Hani tek bir hayrın?

Bir kızılbaşla senin var mıdır ayırın, gayrın !

Ağzı meyhaneye rahmet okuturken, hele bak,

Bana gelmiş de Şeriatçi kesilmiş ... Avanak !

Hani bir seyyie yok defter-i amâlinde?

Seni dünyada gören var mı ayık halinde?

Müslümanlık'ta Şeriat bunu emretmiş imiş:

Hem alır hem de boşarmış; ne kadar sade bir iş !" (Köse İmam, s. 113-114)

Bu konuşmalarda adam küstahlığını devam ettirirken imam da sertleşir. Alaycı eda yerini daha açık hakaretlere bırakır. Bunda olayların gelişimi etkili olur. İmam öfkesini gizlemez. Öfkenin nedeni küstah tavrın sürdürülmesine ek olarak Şeriat'in bu denli yanlış algılanması ve uygulanmasıdır. Bu algılama ve uygulama, bir ailenin en azından huzursuz olmasına, belki de yıkılmasına neden olacaktır.

Bu şiirin ikinci kısmı tamamıyla imamın düşüncelerinin aktarımını içerir. Gerek yukardaki alıntılarda gerek ikinci kısımda dil sadedir. İyi ve bilgili bir imam olan bu kişinin Arapça ve Farsça'ya hakimiyetinin tam olduğu muhakkaktır. Buna rağmen konuşmalarında bu dilden kelimelere çok az rastlanır. Olanları halk da bilmekte ve anlamaktadır. Özetle dili temiz ve arı bir Türkçe'dir.

Mehmed Akif'in kadınları İstanbul Türkçesiyle konuşurlar. Dilleri temiz, arı, söyleyişleri akıcıdır. Birkaç alıntıyla sözlerimizi örnekleyelim:

"-Oh benim oğlum, gel etme kırma sakın!
Ne istedin o küfeden yavrum? Ağzı yok, dili yok.
Baban sekiz sene kullandı hem de derdi ki:"Çok
Uğurlu bir küfedir, kalmadım hemen yüksüz ..."
Baban gidince demek kaldı âdetâ öksüz !
Onunla besleyeceksin ananla kardeşini.
Bebek misin daha öğrenmedin mi sen işini?" (Küfe, s. 20-21)

"Demek taşınmalı artık çoluk çocuk buraya !
Ayol, nedir bu senin yaptığın? Utan azıcık ...
Anan da, ben de, yumurcakların da aç kaldık !
Ne iş, ne güç, gece gündüz içip zıbar sâde
Sakın düşünme çocuklar acep ne yer evde? " (Meyhane, s. 34)

"-Yetim ayol ... Bana evlad belâsıdır bu acı.
Çocuk değil mi? "Salıncak! "diyor ...
-Salıncakçı !
Kuzum, biraz bu da binsin ... Ne var sevâbına say ...
Yetim sevindirenin ömrü çok olur ...
-Hay hay ! "

(Bayram, s. 44)

Üç ayrı şiirden aldığımız örneklerde konuşan kadınların dilleri birbirine benzer. Hepsinin değişmeyen özelliği son derece sade oluşudur. Tüm kadınların konuşmalarında aynı durum geçerlidir.

Çocuklar ile ihtiyarların dili de kadınlardaki özelliği gösterir. Bebek yahut Hakk-ı Karar şiirinde çocuk dilinin özellikleri yansıtılır.

"Aman da pek yaramaz, uyku sıçramış başına.
Bakın beşik de getirdim, bakın yatar mı şuna?
Yatarmısın seni maymun? Kapar mısın gözünü;
Acık da dinlesen olmaz mı annenin sözünü?
Kapandı işte gözün ... Oh, şimdi artık, yat! " (Bebek, s. 134)

Burada söylenenler daha çok annenin sözlerinin taklididir. Annenin bebeğini uyuturken söylediği sözler tekrar edilir. Azıcık kelimesi çocuk dilindeki gibi acık biçiminde yazılmıştır.

Bütün bu örneklemelerden sonra Mehmed Akif'in manzum hikayelerinde baştan sona dilin aynı özellikleri taşıdığının söylenemeyeceği görülür. Şair kendi düşüncelerini aktardığı kısımlarda ağır , olay ve durumları anlattığı kısımlarda sade bir dil kullanmıştır. Tasvirlerin bir kısmında ağır, bir kısmında da son derece sade bir dile rastlanır.

Akif'in kişilerinin çoğu halktan kişiler olduğundan sade, açık, yalın konuşurlar. Konuşmalar kişilikleri yansıtır özelliktedir. Kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar küfre, argoya, kaba söyleyişlere yer vermeyen bir İstanbul Türkçesiyle konuşurlar. Sadece Dirvas'ta kahraman çocuk denecek yaşta olmasına rağmen Arapça, Farsça sözcükler içeren bir dille, biraz sanatlı bir üslupla konuşur. Bunun nedeni çocuğun özel bir durumunun olmasında aranmalıdır. Dirvas çocuk yaşına rağmen Allah vergisi bir yetenekle kitabeti güçlü biridir. Bu özelliğinden dolayı Hişam karşısında şeyhler susmuş, Dirvas konuşmuştur.

Sonuç:

Bu bölümde Mehmed Akif'in manzum hikaye tarzında yazdığı şiirleriyle ilgili olarak şu ana kadar örneklerle desteklemek suretiyle vardığımız yargıları kısaca özetleyeceğiz.

Akif'in bu şiirlerinin hepsi iki kısımdan oluşmuştur. Bir kısımda şairin düşüncelerinin diğer kısımda bir olay ve durumun anlatılması, aktarılması söz konusudur. Kimi zaman şair düşüncelerini başta, kimi zaman da şiirin başka bir yerinde verir. Aslında Akif için önemli olan halka belli değerlerin aşılması, yeri geldiğinde ibret derslerinin verilmesidir. Bu nedenle olay ve durumların sergilenmesinden çok bir mesajın iletilmesi, bir düşüncenin ortaya konulması, insanların toplumun bu doğrultuda yönlendirilmesi ön plana çıkar. Olay ve durumlar ise bir nevi örnekleme aracı olurlar. Anlatılanları söylenenleri daha etkili, canlı ve vurucu hale getirirler.

Akif manzum hikayelerinde aruzun bazı kalıplarını sıklıkla kullanır. Bunlar Türk aruzuna en çok uyan kalıplardır. Aynı şiirde birden çok kalıp da kullanılmıştır. Aruz dışında bir vezni hiçbir zaman tercih etmemiştir.

Akif kafiye de klasik kurallara bağlanmaz. En küçük benzerliklerle kafiye yapar. Hikayelerini de en çok mesnevi biçiminde kafiye eder. Bazı şiirlerini baştan sona bu biçimde kafiye ederken; bazılarının bir kısmını mesnevi, bir kısmını başka özelliklerde kafiye eder.

Kullandığı nazım biçimleri için eski tarz diyenler olmuştur. Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif adlı çalışmasında manzum hikayelerin mesnevi şekliyle yazıldığı

yargısını verir. Oysa hikayelerinde kullandığı nazım biçimlerinin hiçbiri için mesnevi demek doğru olmaz. Bu şiirler yalnızca kafiyeleşmiş özelliğiyle mesneviye benzerler. Bunun dışında mesneviyle bir ilgileri yoktur. Ayrıca bunların hepsi baştan sona mesnevi biçiminde de kafiyeleşmiş değildir.

Manzum hikayelerinde Akif temaları daha çok günlük hayatın orta sınıf üzerinde yarattığı sıkıntı ve sorunlardan seçmiştir. En çok yoksulluk ve ölüm temasını işlemiştir. Sorunlar karşısında bir çözüm önermezse de bazı ipuçları vermekten uzak durmaz. En azından bazı karşılaştırmalarla belli mesajlar iletmeyi amaçlar. Yöneticilere olan mesajları Dirvas ve Kocakarı ile Ömer şiirlerinde çok belirgin olarak verilir. Sorunları çözecek gücü olmadığı gibi böyle bir amaç da gütmeyiz. Zaten sorun çözülebilecek cinstense şiirler mutlu biçimde sona erer. Bunun dışında olay ve durumlar genellikle olumsuz sonuçlanır.

Bu şiirlerde işlenen temalar gereği, kişiler haktan seçilmişlerdir. Bunların bir kısmı gerçekte yaşamış, Akif'in yakından tanıdığı kişilerdir. Geri kalan kişiler haya i bile olsa, hayatta her zaman karşılaşılabileceğimiz, o dönemde sıklıkla rastlanan tiplerdir.

Kişilerin fiziksel durumları, görünüş ve giyinişleri tasvirler aracılığıyla tanıtılır. Ayrıca anlatıcının ya da başka bir kahramanın verdiği bilgilerle de kişilerin tanıtımı yapılır. Olaylar içindeki davranışları da kişiler hakkında bilgi edinmemizde yardımcı olur. Bazen de kişi, doğrudan kendi durumunu ortaya koyan sözleriyle kendini tanıtır.

Her hikayede birinci planda yer alan kişiler vardır. Bunlar olay ya da durumların içinde yer alır, etkiler, etkilenirler. Bir de Akif'te kalabalıklar ya da gruplar halinde yer alanlar vardır. Bunlar daha ikinci dereceden işlevlere, rollere sahiptirler. Akif'te tüm bireyleriyle aileler de kişi olarak yer alırlar.

İki hikaye konusunu tarihten alır. Mekan Şam ve Medine'dir. Diğerlerinde mekan İstanbul'un semtleridir. Dış mekanlar genellikle mahalle ve sokaklardır. Sokak tasviri birkaç şiirinde benzer şekilde yapılmıştır. İç mekanlar ev, oda, meyhane, kahvedir. İç mekanlar gerçekçi bir tarzda, ayrıntılı olarak tasvir edilmişlerdir.

Manzum hikayelerin hepsi geçmişte yaşananları kapsarlar. İkisi tarih olarak epey geriye gider. Diğerleri yakın geçmişle ilgili olayları kapsar.

Dil konusunda da Akif'in hikayeleriyle ilgili yargılar verilirken daima dilinin sade olduğu söylenir. Oysa bu şiirlerde son derece ağır bir dille yazılmış bölümler vardır. Akif'in diliyle ilgili olarak sadedir yargısını verirken bu özelliği gözden uzak tutmamak gerekir.

Akif bir dava ve düşünce adamı olarak görüldüğünden şiirlerine çoğunlukla bu açıdan yaklaşılmıştır. Birtakım çevreler Akife sarılmışlar, Akif inkar ediliyormuş gibi sanılarla

savunma yapmışlardır. Akif'in bunların hiçbirine ihtiyacı yoktur. Onun şiirleri kendini savunur. Türk milletinin sembolü olan İstiklal Marşı Akifi tek başına ispata yeter. Denilebilir ki Akif dünyanın en şanlı sanatçısıdır. Edebiyat dünyasında ölümsüz olmak zordur. Akif İstiklal Marşı'yla ölümsüzlüğe ulaşmıştır. Bunun dışındaki şiirlerinden de geleceğe uzanacakların manzum hikayeleri ile kahramanlık şiirleri olacağı inancındayım.

Dipnotlar:

1. Mehmed Akif Bibliyografyası adlı kitapta 993 künye verilmiştir. Bibliyografyada kitap makale, bildiri, konferans, gazete yazıları ve basılmayan tez çalışmaları yer almaktadır. (Orhan Doğan, Mehmet Akif Bibliyografyası Kitap-Makale, Milli Kütüphane Yayınları, Ankara, 1990) .
2. Akif'in ilk şiirleri klasik şiirimizin özelliklerini taşıyan, bireysel temalı şiirlerdir. Hamid, Naci etkileri de taşıyan bu eski tarz şiirlerine, Akif, Safahat'ta yer vermemiştir. Bu ilk şiirlerden sonradan bulunanlar yayımlanmıştır. Bazı şiirlerini imha ettiğini de bizzat Akif söylemiştir. Bu konularda bak: Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri, 3. baskı, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları: 1. ?, 1991, s. 9-10-174-227-228; Büyük Türk Klasikleri, ötüken-Söğüt yay. C. 10, İstanbul, 1990, s. 342.
3. Orhan Okay, "Mehmed Akif'in Bazı Şiirlerinde Şekil-Muhteva Münasebetleri" adlı makalesinde düşüncelerini örneklemek için Fatih Camii şiirini incelemiştir. "Mehmed Akif'in Sosyal Muhtevalı Bir Şiirinin İncelenmesi" adlı yazısında da Dirvas şiirini değerlendirir. Bu yazılar için bak: Orhan Okay, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990.
4. Ayla Ağabegüm, Akif'in Manzum Hikayeleri, Türk Edebiyatı, S. 113, Mart 1983, s. 36-40.
5. Midhat Cemal, Mehmed Akif, 2. baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990, s. 65. Midhat Cemal'in bu eserinin 65 ve 66. sayfaları Hasta şiirine ayrılmıştır. Burada şiirin yazılışı, kahramanı, Akif'in duyguları hakkında gerekli bilgi ve açıklamalar bulunmaktadır.
6. A. g. e. , s. 66.
7. Bu yazıda Mehmet Akif'in şiirlerinden yapılan alıntılar şu kitaptan alınmıştır: M. Ertuğrul Düzdâğ, Safahat, 2. baskı, Mehmed Akif Araştırmaları Merkezi Yayınları: 1, İstanbul, 1988

8. Bu konuda bak: Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif Hayatı ve Eserleri, 3-b, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları : 1, ?, 1991 S.36.
"Hakk-ı Karar" fıkıh terimi ile ilgili açıklayıcı bilgi yedi numaralı dipnotta künyesi verdiğimiz eserden alınmıştır.
10. Bilindiği gibi kaynakların çoğunda kısa da olsa u ünlüsü tam kafiye kabul ediliyor, ; i, e, ü, a, o, ö, ünlüleri tek başlarına kafiye sayılmıyorlar. Yarım kafiye tanımı bir ünsüzün benzerliğine dayanan kafiye olarak yapılmaktadır. Mehmet Akif bunun yanında sonu uzun a ve ğ ile biten sözcükleri de birbiriyle kafiyelemiştir. Kafiye konusunda teorik bilgi veren kaynaklarda, bu biçimde kafiyeleşmiş dizeleri örnek olarak yer almaktadır.
11. Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif ..., s. 171.
12. Bu konuda bkz:A. g. e. , s. 174-181.
13. A. g. e. , s. 171-172-173.
14. Ahmet Kabaklı, Mehmed Akif, 5. baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Edebi Eserler Dizisi 4, İstanbul, 1984, s.107
15. Fevziye Abdullah Tansel, Mehmed Akif...,s. 182